

Foto Eesti Mälu Instituudi kogu

Eesti Vabariigi Presidendi Alar Karise kõne 25. märtsil 2022 Kommunismiohvrite memoriaalil

Head inimesed!

Leelo Tungal mõistab tabada aja närvi. Ukraina sõja esimesel nädalal kirjutas ta luuletuse, kuidas kurjus laiutab maailma kohal ja õiendab arveid õigega ning võorast maad endale võtta jälle võib raua ja tulega.

Nii räägib luuletaja Ukrainast, keda tabas Venemaa sõda. Aga me tunneme selles ära enda 20. sajandi. Ka Eesti teab, mida tähendab kurjuse laiutamine, kui näib, et maailma kildhaaval haaravad alatud.

Siin, kommunistliku režiimi ohvrite traagilist teekonda meenutaval mälestusseinal on rohkem kui 22 000 nime. Rohkem kui 22 000 inimest, kes jäidki võõrale maale, kuhu võõras võim nad jõuga viis. Eestis ei jäänud ükski suguvõsa sellest vägivallast puutumata.

Ka minu lähisugulaste hauad on Siberis. Mitmed pereliikmed jõudsid sealt õnneks Eestisse tagasi. Küüditamise ahastust ja küüdiastate ängi ei unustanud nad kunagi.

Kümned tuhanded kurjuse ohvrid...

Miks küll?

Sest nad mäletasid Eesti Vabariiki, mille võõras võim meilt võttis.

Sest nad mäletasid vabadust, millest rääkimise võõras võim keelas.

Sest nad mäletasid oma riigi hümnit ja lippu, mida võõras võim unustada käskis.

Sest nad mäletasid, kui uhke tunne oli seista oma kodu lähel, põllu veerel, oma poe uksele, oma vabrikute ees. Võõras võim võttis kodud, põllud, poed, vabrikud. Ja hetkega ei olnud sul enam mitte midagi, võibolla isegi ema ja isa.

Võõras võim keelas mäletamise, sest see oli talle ohtlik. Kurjus tahabki, et ajaloost tõde on saladud. Sest kurjus kardab tõde. Ka iseenda kohta. Sellises arguses on põhjus, miks Venemaa võimud sulgesid Nõukogude aja repressioone uuriva ja inimõigusi kaitsva organisatsiooni „Memoriaal“.

Niisugusest argusest vaatab vastu võimu nõrkus tunnistada enda minevikku.

Sama näeme praegu Ukrainas. Venemaa tuhandeid ohvreid ja miljoneid põgenikke toonud agressioon oma naaberriigi vastu on rüütatud valede ja väljamõeldud õigustustega. Neile, kes aga tahavad näha, on selge: president Putini sõjal pole õigustust, see on

ÜRO põhikirja ja rahvusvahelise õiguse jõhker hülgamine, Ukraina territoriaalse terviklikkuse rääge rikkumine.

Lugedes uudiseid Vene armee rünnakute alla jäänud Ukraina linnadest ning naiste ja laste viimisest Venemaale, meenuvad meile Balti riikidele ja paljudele saatusekaaslastele traagilised aastad, ka valus 25. märts 1949. Meenuvad raudteejaamades ootavad küüditusvagnid, kodudest ära viidud ahastuses inimesed ja viltused ristid kusagil kaugel.

Mälestades ja mäletades täna kommunistliku režiimi ohvreid Eestis, mõtleme kaastunde ja murega Venemaa algatatud sõja ohvritele Ukrainas. Ka neile tuhandetele, kes vastu tahtmist viiakse Venemaale.

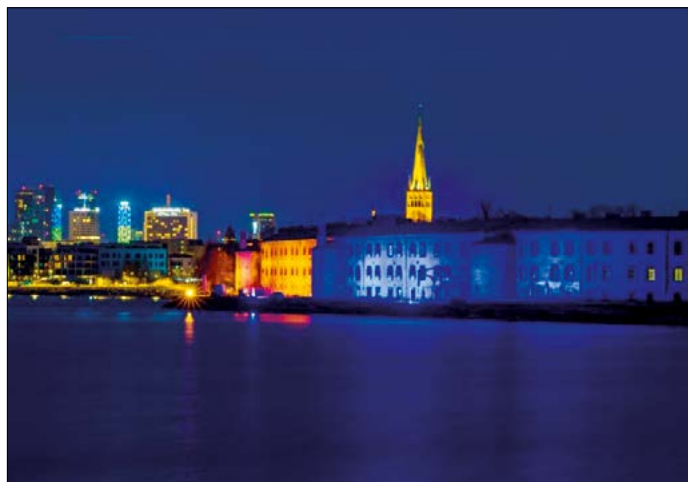
Kui me räägime kurjusest, mis seda kõike tegi, siis ei saa unustada, et igal kurjusel on inimese nägu. Kuri võib olla režiim, aga kurja teevad inimesed. Need, kes annavad käsked ja need, kes käsked täidavad.

Nii oli 73 aastat tagasi Eestis, nii on ka praegu Ukrainas.

Langetan pea, mõeldes kõigile kurjuse ohvritele.

Installatsioon Vabaduse väljakul.

Ukraina lipu värvides Patarei vangla.

25. märtsil mälestati kümneid tuhandeid märtsiküüditamise ohvreid

Sel päeval möödus 73 aastat Nõukogude okupatsioonivõimu massikuriteost Balti rahvaste vastu. Nõukogude režiim küüditas Eestist vägivaldselt Siberisse üle 20 000 inimese, kolmest Balti riigist kokku üle 90 000 inimese, nende seas palju lapsi ja vanureid.

Märtsiküüditamise ohvrite mälestuseks toimus 25. märtsil kell 16.00 Eesti kommunismiohvrite memoriaalis Maarjamäel mälestustseremonia. Vabaühendused kutsusid üles süütama küüditatute mälestuseks küünla koduaknal.

Tseremonial esinesid sõnavõttudega Eesti Vabariigi President Alar Karis, Riigikogu esimees Jüri Ratas ja Eesti Memento Liidu juhatuses esimees Arnold Aljaste. Palvuse pidas peapiiskop Urmas Viilma. Hukkunute mälestuseks asetati memoriaali jalamile pärjad.

Merle Palmiste kandis ette Eesti Mälu Instituudi ja Postimehe korraldatud kirjavõistluse „Kiri neile, kes jäid“, mis oli pühendatud märtsiküüditamise ohvritele, võidutöö.

25. märtsist kuni järgmise päeva lõpuni oli Vabaduse väljakule üles seatud installatsioon, mis kujutas endise Nõukogude Liidu piiri koos raudteeharudega, mis viisid küüditatuid Siberi laagritesse ja väljasaatmiskohtadesse. Raudtee ja sihtpunktid olid tähistatud punaste tuledega. Vabaduse väljakul süüdati 25. märtsil alates kell 18 mälestusküünlad.

Patarei vangla, kus Nõukogude võim vangistas tuhandeid süütuid Eesti inimesi, värvus Eesti Mälu Instituudi algatusel mere poolt seekord Ukraina lipu värvi

desse, mälestamiseks kommunismiohvreid ja avaldamaks toetust Ukrainale. Ukrainat ühendab Eestiga Nõukogude terrori ja okupatsiooni raske kogemus.

Mälestuspäeva korraldasid Justiitsministereium, Inimõiguste Instituut, Eesti

Mälu Instituut, Eesti Memento Liit, Eesti Üliõpilaskondade Liit, Eesti Õpilasesinduste Liit, Eesti Noorteühenduste Liit ning Okupatsioonide ja vabaduse muuseum Vabamu.

Eesti Memento Liidu juhatuse esimehe Arnold Aljaste kõne 25. märtsil, märtsiküüditamise 73. aastapäeval

Austatud Eesti Vabariigi president ja teised valitud ja seatud! Lugupeetud diplomaatilise korpuse esindajad!
Repressseeritud, meie sõbrad ja toetajad!

25. märts 1949. aasta. Suurest sõjast Eestimaal oli möödunud pea viis aastat, kui sõda algas taas. Üheaegselt kogu Baltikumis koondati 95 tuhat inimest raudteejaamadesse ja saadeti Siberisse. Ilma kohtuta, ilma etteteatamiseta!

Suure südamega arst, karikaturist ja luuletaja Viljar Ansko on kirjutanud read:

*Olid kombed, olid ajad,
Venemaa me abi vajas
Nagu sõnnikut, või sitta
Inimesi veeti itta.*

Memento Liidu nimekirjades on andmed 20704 inimese kohta, kes sõna otseses mõttes küüdirongidesse topiti. Ilmselt oli neid siiski rohkem, sest nii mõnelgi õnnestus rongist põgeneda ja mitte kõik ei elanud kurnavat sõitu üle, laibad tõsteti rongidest välja ja sõit läks edasi. Kui paljud neist said maetud, - kui palju langes metsloomadele söödaks, me ei tea. Nimekirjad kirjutati hiljem ümber, hukkunuid o, põgenenuid o.

On palju räägitud ja endale „tuhka pähe raputatud“ eestlaste üksteise peale kaebamise teemal, mis osaliselt ka nii oli, aga mitte sugugi nii massiliselt, nagu seda on püütud näidata. Küüditamisest ei teadnud isegi kompartei aktivistid, kes vallamajadesse 24. märtsi õhtul kutsuti ettekäändel, et tutvuda pleenumi materjalidega ja teha kevadtööde plaane. Neid hoiti seni luku taga, kuni tuli hetk nad lülitada salkadesse, mis küüditamist läbi viisid.

Nagu siis, nii ka täna on meie naabrite elu rajatud valedel! Täna käib suur SÕDA, mida naaber kutsub sõja ärahoidmise operatsiooniks. Selle tulemuseks on kümned tuhanded hukkunud mõlemal poolel, veel suuremal hulgal haavatuid ja vangi langenuid. 4 miljonit sõjapõgenikku on Ukrainast lahkunud, kordades rohkem on põgenikke riigi sees.

4 miljonit inimest, see on 10% kogu Ukraina rahvastikust, loob paralleeli meie inimestega, kes 1944 aastal olid sunnitud Eestist lahkuma – oli ju neidki pea 10%, ehk 90 000 inimest. Nad läksid mõttega, et on sügiseks kodus tagasi, nad ei teadnud, et meie riik on sobingute käigus Venemaale ära antud. Kas nii võib

juhtuda ka Ukrainaga? Tahame uskuda, et salasobingud täna võimalikud ei ole... Teeme enda poolt kõik, mis meie võimuses, et sõda Ukrainas võimalikult kiiresti lõpetatud saaks.

Just praegu on hetk, et rääkida meie 1944. aasta põgenikest! Väliseestlaste panus Eesti Vabariigi järjepidevuse hoidmisel ja iseseisvuse taastamisel on märkimisväärne ja teeninud ära meiepoolse tänu. Ülemaailmne Eestlaste Kesknõukogu pöördus meie Riigikogu poole juba 2018. aastal, saamaks kalendrisse suurpõgenemise mälestuspäeva, s.o. 19. september, ja korranud seda soovi igal aastal. Otsest äraütlemist ei ole olnud, aga liikunud see asi ei ole. On vihjatud, et põgenemine ei käi kokku meie territoriaalkaitse kontseptsiooniga. Nagu siis, nii ka täna lahkuvad naised, lapsed. Mehed on lahingutes täna Ukrainas, nii nagu olid 1944. aastal Narva all, kuhu nõukogude armee jõudis veebruaris ja sealt edasi alles septembri teisel poolel. Anname meile SUURPÕGENEMISE MÄLESTUSPÄEVA. Me saame hakkama, kui tegutseme ausalt ja julgelt, nagu on öelnud president Kersti Kaljulaid. Rõhk sõnal „ausalt“!

Täna asetamise pärjad ja küünlad üle terve riigi asuvatel mälestusmärkidel ja süütame õhtul küünlad koduakendel

mälestamiseks küüditamiste ohvreid ning soovime mõtetes jõudu ja jaksu ukrainlastele, kes peavad edukat võitlust meie naabrist lähtuva absoluutse kurjusega.

SLAVA UKRAINI! ELAGU EESTI!

Memento pärja asetamine memoriaalile.

Tartu Mementole algas aasta plaanide kohaselt

Koroona on teinud kõikide elu ebastabiilsemaks. Ka ühingud ei saa olla kindlad, et kinnitatud tegevuskavadest saab kinni pidada. 2021. aastal pidi Tartu Memento jätkma ära isegi mõne igakuise plaanilise juhatuse koosoleku, rääkimata liikmete kogunemistest infopäevale.

2022. aasta algas plaanide kohaselt. Esimene suurem üritus oli Tartu vabastamise mälestusüritus Tähtvere pargis, esinesime sellel Tartu Memento lipu all, süütasime küünlad ja asetaskime monumendile lillepärja. Vaatamata suurele libedusele oli lippude, pärgade ja rahvarohke üritus.

On saanud traditsiooniks, et Eesti Vabariigi sünnipäeva tähistamisel saame meie, mementolased rohkem teada Eesti ajaloost, olulistest sümboolistest jne. 2018. aasta koosviibimisel rääkis meie ühingu liige helilooja Alo Põldmäe Eesti ja Soome Vabariigi hümnist, nende saamisloost. 2019. aastal tähistasime meie riigi sünnipäeva Eesti Rahva Muuseumis, kus muuseumi teadur-kuraator Terje Anepaio rääkis Eesti sini-must-valge lipu ajaloost. Järgmised kaks aastat ei saanud koroona-piirangute tõttu kahjuks kokkusaamisi korraldada.

Kuid tänavu tähistasime Eesti Vabariigi sünnipäeva jällegi Eesti Rahva Muuseumis. Seekord oli meie sooviks saada rohkem teada Eesti Vabariigi vapist. ERMi teadur Anti Lillak rääkiski Eesti Vabariigi vapi kirevast ajaloost. Vanim Eesti vapp pärineb aastast 1584, mil see oli Eestimaa hertsogi tiitlivapp. Eesti Vabariigi vappi kavandati kaua. Alles 19. juunil 1925 võttis II Riigikogu vastu Riigivapi seaduse. Okupatsiooni ajal keelati senise vapi kasutamine. Uuesti võeti ajalooline vapp kasutusele 7. augustil 1990 seadusega lipu ja vapi kohta. Eve Aab ERMi näituseosakonnast andis ülevaate teemal „Oma riik, oma mark“. Esimesed Eesti postmargid tulid müügile 22. novembril 1918. Postmargid kajastavad olulisemaid sündmusi ja inimesi, Eesti ajalugu ja loodust. Kuraator Reet Piiri tutvustas äsja avatud Mulgi kinnaste näitust. Järgnevas kohvilauas rääkisid inimesed ajaloost ja tänapäevast.

Märtsiküüditamise aastapäeval, 25. märtsil mälestati küüditamise ja vägivalla ohvreid Tartu linna mitmes paigas. Kell 12 toimus mälestusüritus Rukkilille monumendi juures. Tartu Memento liikmeid tuli kohale märkimisväärselt palju, esindatud olid ka mitmed teised ühendu-

Tartu vabastajate monumendile asetatakse lillepärj.

25. märtsil asetaskid Rukkilille monumendile Tartu Memento poolt pärja Ruth Lajal ja Tiina Margus.

Tartu mementolased Eesti Rahva Muuseumis. Fotod: Tartu Memento kogu

sed: Vabadusvõitlejate Ühendus, Endiste Poliitvangide Ühendus, Murtud Rukkilill, Ingerisoomlaste selts jt. Koosoleku avas Tartu linnavalitsuse nõunik Indrek Mustimets. Päevakohase kõne pidas Tartu linna peaa Urmas Klaas, mälestuspalve luges praost Ants Tooming. Üksteise järel said sõna ja asetasi lilled monumendile organisatsioonide esindajad. Tartu Memento nimel võttis sõna juhatuse liige Tiina Märgus. See kõne oli muljetavaldav, sisutihe ja südamlük. Tema, toona üheksa-aastase lapse mälestused reede, 25. märtsi hommikust liigutasid hingepõhjani. Vanaema küpsetas pannkooke, ees ootas tore päev. Ootamatult saabunud "külalised" tulid aga kurjade käskudega, mis nõudsid kohe täitmist. Pannkoogid jäidki söömata... Eestis on tuhandeid sarnaseid perekonnalugusid. Tartu Memento poolt asetasi mälestuspärja, mõeldes kõigile nendele inimestele, kes on pidanud võõrvõimu sunnil lahkuma oma kodumaalt, kodust. Kõikide esinejate sõnavõttudes kõlas toetus Ukrainale ja Venemaa agressiooni hukkamõist. Tartu Memento liikmed ja mõttekaaslased jätkasid mälestusüritust Gaudeamuse kohvikus, sundimatu meeleolu loomisele aitas kaasa Tiiu Koitla viiulimäng.

Kõikidel tartlastel oli võimalus külastada KGB kongide muuseumi, kus on alates 8. märtsist avatud Gulagi vangilaagrist pääsenud Jefrosinja Kersnovskaja mälestustel ja piltidel põhinev näitus "Kui palju maksab inimene?".

Kell 18 helisesid Tartu kirikute kellad märtsiküüditatutele ja punaterrori ohvritele. Raekoja platsil süüdati küünlaid, raekoja kellamäng mängis Rene Eespere meloodiat "Ärkamise aeg". Kell 21 kõlas "Mu isamaa on minu arm".

23. aprillile 2022 on planeeritud MTÜ Tartu Memento aruande-valimiskoosolek. Koosolek valib juhatuse uue koosseisu ja juhataja. Soovime uuele juhatusele korradaminekuid ja edu.

Ruth Lajal
Tartu Memento juhatuse liige

HARJUMAA

25. märtsil koguneti taas Keila jaamas asuva mälestuskivi juurde, et meenutada 1949. aasta märtsikuu viimaste päevade sündmusi. Rong seisis siin ligi nädal, et koguda kokku küüditatavad Vasalemmast, Ohtust, Maerust, Valingult, Tuulast, Kumnast, Leholast, Ruilast, Sauelt, Jõgisoolt, Vanamõisast ja viimasena Klooga rahvas (väljavõte Ado Kõögardi päevaraamatust 1949. a., mis Harjumaa Muuseumi eestvõttel sel aastal ilmus).

Tahtmatult libisesid taas silme eest need mälestused, mis olid sügaval hinges peidus ning elustusid seoses tänase päeva Ukraina sündmustega. Olime samuti naised lastega, kes kahe tunni jooksul võtsid kiirustades kaasa, mis kätte juhtus, ning maha jäid kodud, kodumaa ja ootas reis teadmatusse (viidi meid ju eluks ajaks, nagu paberilt ette loeti). Ainus vahe oli vaid selles, et meid saatsid küll püssimehed, kuid õnneks ei olnud pommitamisi nagu Ukrainas.

Olgem ühtsed, hoolivamad ja kaastundlikumad sõjapõgenike suhtes.

Heidi Ivask
Memento Harjumaa Ühendus

Mälestushetk Keila jaama juures.

Küünlad ja lilled mälestuskivi juures.

Heidi Ivask.

Fotod: Valdur Vacht

Põlvamaa mementolased mälestusmärgi juures.

Põlva vallavanem Martti Rõigas

Foto Rein Toom

Küüditamise ohvreid mälestati Põlvas ja Verioral

Ukraina sõja valguses omandas selle aasta märtsiküüditamise aastapäev Põlvamaa mementolaste jaoks eriliselt sügava tähenduse kui hoiatus minevikust. Kuigi on möödunud 73 aastat, pole kurjus maailmast kadunud. Kõik Veriora raudteejaamas ja Põlvas küüditatute mälestusmärgi juures sõna võtnud inimesed tõmbasid paralleele minevikus olnu ja praegu toimuva vahel, sest agressor on üks ja sama. Jälle veerevad küüdivagunid, seekord okupeeritud Ukraina aladelt Venemaa kaugustesse.

Memento Põlvamaa ühenduse esimees Roman Parmas meenutas hetki, mil Veriora raudteejaamas inimesed mitu päeva külm rongis teadmatutes viibisid, enne kui 47 vagunit suuna Siberi poole võtsid, ja lisas, et kahjuks on ajalool kombeks korduda siis, kui seda kõige ebatõenäolisemaks peetakse.

Emotsionaalne ja ajasildu ületav hetk oli Veriora raudteejaamas, kui Räpina vallavanemaga kaasas olnud väike Ukraina sõjapõgenik Anastasiya ütles mälestuskivi juures seistes vaikselt häälel: "Elagu Ukraina! Elagu Eesti!"

Põlva vallavanem Martti Rõigas küsis oma sõnavõtus, et kuidas on võimalik olla täna tagasi 1949. aasta õuduste juures ja lausus mõtlemapanevad sõnad: "Maailm oli unustanud ja Euroopa unustamas. Me jäime hiljaks. Seepärast me ei tohi kunagi unustada!"

EELK Põlva Püha Neitsi Maarja koguduse abiõpetaja Jaak Pärnamägi pani inimestele südamele, et ei tohi muutuda ükskõikseks ümbritseva suhtes ja mõelda vaid enda heaolule.

Nii Veriora kui Põlva mälestusmärke jäid kaunistama pärjad ja küünlad Põlvamaa mementolastelt, Põlva ja Räpina vallalt, erakondadelt ja Põlva Kaitseliidu Malevalt.

Põlva Kaitseliidu Maleva esindaja, Ukraina päeviku autor Igor Taro

Foto Rein Toom

Räpina vallavanem Enel Liin ja Ukraina sõjapõgenik Anastasiya Veriora raudteejaamas. Foto Mati Mäürits/Lõuna-Eesti Postimees

Mälestus küüditatutest sai seotud Ukraina sõjaga

Pärnu Leinapargis algas küüditatute mälestamine tavapäraselt hümniga. Juba veidi varem olid mälestuskivi juures valves relvastatud Pärnumaa Kaitseliidu võitlejad ja Eesti Lipu Seltsi lippudega kodutred ning noorkotkad.

Ürituse juht palus luba leinaseisaku ajal vaikselt Ukraina hümniga mängida. Kokkutulnud seisid mälestades Vene okupatsiooni tõttu Siberis hukkunud omakseid ja ka Ukraina süütuid ohvreid. Kõik sõnavõtjad tõmbasid paralleelsele 73 aastat tagasi toimunud küüditamise ja Ukraina sõja vahel.

Ürituse juht rõhutas oma kõnes mälestuspäevade pidamise olulisust. Tähtis on, et me ei unustaks, milline vaenlane varitseb ikka veel siinsamas piiri taga. On ju kostnud hääli – mida te seda vana asja ikka meenutate, oleks aeg jätta surnud rahule ja elada tänases päevas. Nüüd on näha, kui oluline on säilitada valvsus, teada, mida kõike võib oodata agressiivselt meeletatud naabrilt ja sedagi, et ennast peame ikka ise aitama.

Ta ütles, et on piinlik ja häbi suurriikide äraootava ning argliku positsiooni pärast. „Zelenski hüüab appi. Putin rõõmustab, et temaga räägitakse ja mõnitab kehtestatud sanktsioone. Kas venelane julgeks tulistada, kui Guterres (ÜRO peasekretär) isiklikult oleks Mariupolis ning tooks seal välja naise ja lapsi, mitte ainult ei räägiks sellest,“ nentis Isabell Maripuu.

Veel rääkis ta Ukraina aitamisest. „Kui meie pension ei võimalda suuri annetusi ja meie tervis ei anna võimalust olla vabatahtlik abistaja, siis mõtleme sellele, et majanduses on tulekul rasked ajad, elukalliduse tõus. Meie kaudne panus Ukraina abistamisse saab olema kurtmata suhtume sellesse.“

Ka Pärnu Eliisabeti koguduse praost Tõnu Taremaa lausus: „Kurjus on taas näidanud oma tõelist palet. Mõtleme ka neile 4000 küüditatule, kes viidi Venemaale Ukrainast evakueerimise tähe all. Kurjusega kokkuleppele minnes on taas tagajärjeks kannatused ja seetõttu tuleb agressorile vastu hakata.“

Pärnu Kunstide Kooli solist Karmen Käär esitas Lydia Koidula ja Rein Rannapi laulu „Eesti muld ja eesti süda“, mis sajakonna mälestusüritusele kogunenule tõi pisara silma.

Mälestuskivi jalamile aetasid pärja Pärnu linnavalitsus, Eesti Sõjameeste Pärnu Ühendus, EKRE, Isamaa ja Memento esindajad. Pärast pärja asetust võtsid sõna ka Pärnu abilinnapea Meelis Kukk ja Pärnu Memento juhatuse esimees Kirsti Portnov.

*Isabell Maripuu
Pärnu Memento*

Fotod Pärnu Memento kogu

JÄRVAMAA

Meenutused Järvamaalt

Tänavu jaanuaris 90-aastaseks saanud Elvi Bluum meenutab: "1946. aastal läksin pärast Tännassilma 6-klassilise kooli lõpetamist õppima Türi Keskkooli, kus sain käia kolm aastat... Minu koolitee lõppes Siberisse sõiduga. Tahtsin saada õpetajaks!

Meid viidi ära ilma isata, kuna teda ei olnud kodus. Olime ema ja kahe väiksema vennaga, mistõttu sattusime ühte viletsasse kolhoosi. 17-aastasena olin kolhoosis põllutöölaine, seal tuli hobustega äestada, teha heinatööd ja viljalõikust, aga talvel tuli käia ka metsatööl. Aasta hiljem, kui isa meile järgi sõitis, õnnestus pääseda Krasnoturanski rajooni keskusesse, kus sain tööd piimakombinaadis. Pärast selle sulgemist läksin inva-artelli õmbleja õpilaseks, kolme kuu pärast sain minna edasi raamatupidaja ametit õppima, asendasin arveametrnikku ja kassapidajat, suvel töötasin töölisena tellisetehases. Oli suur vedamine, et sain ümber asuda rajoonikeskusesse!

Abiellusin 1952. aastal eestlasega, aasta hiljem sündis tütar. Pereelu nõudis oma osa, tööd oli vaja teha, et hakkama saada. Sain tööle seemnevilja laboratooriumisse laborandina. Seal soovitati mulle, et läheksin õppima Abakani, et omandada raamatupidaja kutse. Kaks nädalat õppisin kõvasti vene kirjakeele reegleid ja tegin eksami ära, kuid sellele erialale tööle ei saanud, jätkasin tööd laboris. Töö ja kodus omandatud oskused olid need, mis meid raskustest välja aitasid.

1956. aastal rehabiliteeriti mind koos tütre Silvaga Hakkasime valmistuma kojusõiduks. Sõiduraha kokku saamiseks kulus paar kuud... Minu vanemad jäid veel Siberisse, nemad vabanesid 1958. Kuid meie tutvusringkonnas oli ka neid, kes kojusõiduni ei elanud, vaid jäid Siberi mulda. Täna on endine Krasnoturansk Krasnojarski veehoidla all, uus asula viidi mõned kilomeetri edasi Jenissei kaldale. Küüditamisega seotud üleelamised ja inimsaatused jäävad meiega!"

Mäletamiseks Eesti ajaloos toimunud sündmusi ja paljude inimeste unistuste purunemist, asetasid Memento Järvamaa Ühenduse liikmed mälestuskimbud ja küünlad Järvamaa valdades asuvatele mälestusmärkidele Türil, Paides, Järva-Jaanis, Koerus ja Ööla külas. Mälestuspäev lõpetati Wittensteini tegeluskeskuses.

Silva Kärner

Memento Järvamaa Ühendus

Järvamaa mementolased Paides tegeluskeskuses.

Foto Järvamaa Memento kogu

VILJANDI

Märtsiküüditamise mälestuspäeval Viljandis

Memento Viljandi Ühenduse liikmed ja toetajaliikmed kogunesid 25. märtsil represseeritute kivi juurde mõisapargis kell 16:30. Nagu ikka olid auvalves kodutütred ja noorkotkad. Sel korral olid nendeks kodutütred Meribel Hanna Pidim, Maribel Emma Pidim, Jandra Vaikmets ja Kertu Valmsen ning noorkotkad Reimo Jürjo, Kristen Kibe, Kristo Zujev ja nende juhendajad.

Kimbud asetasid Viljandi linnapea Madis Timpson, Viljandimaa Sakala maleva ja Omaalitsuste Liidu esindaja, samuti muinsuskaitse ja Memento Viljandi ühenduse liikmed. Sügava mõtisklusega rääkis küüditamisest ja tõi paralleelid tänase Ukrainaga Kõpu koguduse õpetaja Hedi Vilumaa.

Kell 17:00 järgnes Viljandi Jaani kirikus paastumaarja- ja leinapäevale pühendatud kontsert-mõtisklus. Laulsid ja musitseerisid Tartu Ülikooli Viljandi Kultuurikolledži pärimusmuusika osakonna tudengid ja õppejõud.

Fotol on lilleheites Viljandi represseeritute mälestusmärk ja selle autor Aate Heli Õun. Foto Jaan Männik

Sirje Tarve ja Martin Alp tuld süütamas.

Tule õnnistamisel. Vasakul Arnold Aljaste, tema kõrval piiskop Tiit Salumäe.

Mälestusüritus Ristil.

Haapsalus ja Ristil

Naiskodukaitse poolt organiseeritud mälestamispaikadesse rändav tuli sai alguse 24. märtsi öhtul Haapsalus, kus tule süütasid Sirje Tarve, kes oli küüditamise hetkel 4-aastane ja Martin Alp, tollal 6-aastane. Tule õnnistas piiskop Tiit Salumäe. Öhtut korraldas Tiina Leesik.

25. märtsil toimus mälestuspalvus Haapsalu toomkirikus, kus teenis piiskop Tiit Salumäe, kõnelesid Haapsalu linna-pea Urmas Sukles ja Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Arnold Aljaste. Muusika eest kandis hoolt Liia Salumäe.

Samal ajal toimus mälestusüritus Ristil küüditatute mälestusmärgi juures, mida juhtis kapten, Aksel Heidemann. Palvuse pidas praost Raido Saak. Kõnelesid vallavanem, Aivar Riisalu, mementolane Ants Siig ja paljud teised.

Fotod Malle-Liisa Raigla

HIIMUMAA

Hiidlaste tegevustest

Pärast paariaastast koroonaepeideemiast tingitud vaheaega said hiidlased sel aastal taas kokku tähistamaks märtsiküüditamise aastapäeva.

Tavakohaselt aetasime lilled ja süütasime küünlad Lehtma sadamas asuva mälestuskivi jalamile. Lisaks ühingu juhatuse liikmetele osalesid seal ka valla ja üldsuse esindajad. Päevakohase kõne pidas Mart Reino, kes võrdles 1949. aasta sündmusi tänases Ukrainas toimuvaga. Öhtupoolikul kogunesime kohvilauda ja seejärel siirdusime üheskoos Teises maailmasõjas langenud hiidlaste memoriaali juurde Kärkla kiriku esisel platsil. Siin olid meie alalised abilised Naiskodukaitsest süüdanud küünlad kõigi küüditatute mälestuseks. Lühikese mälestuspalvuse pidas kirikuõpetaja Kristjan Simson. Ürituse lõpuks kõlas lindilt kohaliku muusikaõpetaja Timo Lige Ukrainale pühendatud laul õpilaskoori esituses.

Rahutule ajale vaatamata julgesime siiski teha plaane ka tulevikuks. Loodame ka sel suvel jõudu mööda osa võtta vabariiklikest üritustest ja kohtuda saatusekaaslastega teistest maakondadest.

*Helve-Esta Sillamaa
Juhatuse liige*

Hiiumaa mementolased Lehtmal. Ülemisel fotol peab kõnet Mart Rein

Fotod: Hiiumaa Memento kogu

SAAREMAA

Mälestuspäeval musitseerib Saare Memento juhatuse esimees Jaen Teär.

Foto Saare Memento kogu

Märtsiküüditamise 73. aastapäev Kuressaares

Reede, 25. märtsi keskpäeval tähistati Kudjape kalmistul Memento memoriaali juures 73 aasta möödumist 1949. aasta küüditamisest. Mälestusmärgile asetati pärjad ja süüdati küünlad.

Saaremaa vallavanem Madis Kallas ütles oma kõnes, et tollast vägivaldaaktist ei jäänud otseselt või kaudselt keegi puudutamata ja selle mõjud ulatuvad tänapäeva. Vallavanem rõhutas, et täna toimub sama Ukrainas. Seega peame hoolega jälgima, et kurjus ei leiaks teed Eestimaa. Kuid võrreldes 73 aasta taguse ajaga on meie kõrval täna liitlased.

Valvusele kutsus inimesi ka Saaremaa kaitseliidu maleva pealik kaptenleitnant Arto Reinmaa: „Tänane kurb sündmus, Ukrainas toimuv, olgem valvsad!“. Heameelt tundis ta selle üle, et uusi liikmeid on lisandunud nii Kaitseliidule kui ka Naiskodukaitse organisatsioonile.

Memento endine juht Rein Väli meenutas sõjalõpu paadipõgenikke, keda läänes lahkesti vastu võeti. „Nüüd saame meie ukrainlastele selle tagasi anda,“ kutsus ta üles hoolivusele.

Sama meelt oli ka sülelapsena küüditatud Saima Pildre: „Meid pandi lihtsalt tundmatus kohas metsa alla maha ja jäeti saatuse hooleks. Nüüd saame ukrainlasi vastu võtta,“ lausus ta kurb-röömsalt. Ohumärgina nägi ta seda, et noored ei tunneta enam küüditatuid tabanud õudu ja valu. „Kord korralt jääb meid siin kivi juures vähemaks,“ nentis ta.

Saarte praost Anti Toplaan osutas sellele, et sõna Memento tähendab mäletamist. „Nagu ukrainlased täna, pidid küüditatud kõik maha jätma, kõik muutus ühe ainsa päevaga jäädavalt,“ ütles kirikuõpetaja, kes palvetas nii toonaste kui ka praeguste ohvrite eest, sest ka täna viiakse Ukrainalt vallutatud linnades inimesi sundkorras Venemaale.

Mälestusürituse lõpetamiseks lauldi ühiselt laulu „Ma tahaksin kodus olla“. Järgnes koosviibimine kohvilauas.

Tõnu Veldre

Eesti Mälu Instituut publitseeris enne 1940. aastat Nõukogude terrori ohvriks langenud eestlaste ohvrinimekirja raamatu

31. jaanuaril toimunud esitlusele saabus Venemaalt Saranskist kogumiku toimetaja, professor Vladimir Abramov. Vestluses Venemaa eestlaste saatusest kommunistliku terrori aastail osalesid ka professor Aadu Must (Tartu Ülikool) ja ajaloodoktor Meelis Saueauk (Eesti Mälu Instituut).

Raamatut on võimalik tellida Eesti Mälu Instituudilt (info@mnemosyne.ee). Hind on 24 eurot (kaks köidet).

NSV Liidu riikliku terrori soome-ugri ohvrinimekirja raamatusarja toimetaja Vladimir Abramovi sõnul on selliste raamatute väljaandmine muutunud Venemaal aasta-aastalt aina keerulisemaks.

„Selles valguses on eestlastele pühendatud raamatute väljaandmine mitte ainult austusavaldus riikliku terrori süütutele ohvritele ja 2015. aastal lahkunud Nikolai Antonovi suure töö teostus, vaid ka vastulause neile, kelle arvates on ebaseaduslike repressioonide toimepanemine lubatud, ent sellest rääkimine ja kirjutamine keelatud,“ ütles professor Abramov. Kogumikus on venekeelsed kirjed 8517 Venemaa aladel elanud eestlase kohta, kellest enamus langes repressioonide ohvriks Suure terrori aastatel 1937–1938. Lisaks on kogumikus toimetaja eessõna ja Eli Pilve artikkel „Eestlased Venemaal ja Suur terror“ eesti ja vene keeles. Represseeritute andmed on eeskätt järgmised: nimi, sünniaeg ja -koht, arreteerimise aeg ja koht, süüdistuse formaalne alus, otsus (mahalaskmine, vangistus), amet ning allikas.

Eesti Mälu Instituudi juhatuse liikme Sergei Metlevi sõnul teame tänu koostaja ja toimetaja pikaajasele tööle väljaspool Eestit Nõukogude terrori ohvriks langenud eestlaste saatustest nüüd rohkem.

„Instituudil on au toetada eestlastele pühendatud kaheköitelise kogumiku väljaandmist. Kaks aatelist Vene soomeugrilast – koostaja Antonov ja toimetaja Abramov – on aidanud taastada tuhandete kommunismiohvrite väärikuse. Loodetavasti on sellest kogumikust kasu edasises teadustöös, aga ka perelugude uurimisel,“ sõnas Metlev.

Seitsmest väljaandest koosnev kogumikusari kajastab ligikaudu 32 000 inimese andmeid, mis kuuluvad viieteistkümne NSV Liidus elanud soome-ugri rahva esindajatele. Seni avaldamata on soomlaste ohvrinimekirja raamat.

Ajalooline taust

Suure terrori ajaks oli Nõukogude Liidus juurdunud käsitus välismaalastest ja välispäritolu inimestest kui võõrluure võimalikest agentidest. Eestlaste suhtes läbiviidud operatsiooni kohta on tänaseni andmeid väheõitu, kuid tõenäoliselt toimus „eesti operatsioon“ sarnaselt 9. augustil 1937. aastal NSV Liidu ÜK(b)P KK Poliitbüroo otsusega algatatud „poola operatsiooni“ ja hilisema „läti operatsiooniga“.

31. jaanuaril 1938 pikendas Poliitbüroo teiste rahvaste hulgas eestlaste „spioonlik-diversantliku kontingendi likvideerimise“ operatsiooni kuni 15. aprillini 1938. Hinnanguliselt mõrvati Suure terrori käigus umbes kümme tuhat eestlast. Eestlaste arreteerimine ja hukkamine Venemaal jätkus vähemal määral ka pärast Suure terrori lõppu.

UUSI RAAMATUID

Hilda Sabbo

„Venemaa eestlased XX sajandil“

Raamatu lõppsõnas tänab autor kõiki, kes osutasid temale abi ajaloo uurimisel ja raamatu koostamisel. Hilda Sabbo kirjutab: „Ma olen tänulik eesti rahvale, et 1952. aastal õnnestus minul saabuda Eestisse ja mind võeti vastu. Minu isale seda õnne osaks ei saanud. Ma sain Eestis teha seda, mida kannan südames. Käesolevas raamatus on fikseeritud nõukogude süsteemi halastamatu terror eestlaste hävitamiseks kommunistlikus Nõukogude Liidus.“

1930. aastal Põhja-Kaukaasias Uus-Eesti külas sündinud pr. Hilda Sabbo on avaldanud alates 1990. aastast 11 raamatut. Nendest 7 kannavad ühist nimetust „Võimatu vaikida“ ja on dokumentide kogumikud Moskva salastatud arhiividest. Mitte keegi Eestis pole suutnud leida ligipääsu niivõrd salastatud dokumentidele ja seetõttu neid massilises koguses avaldada. Ta oskas olla õigel ajal õiges kohas. See aeg oli otsekohe pärast Venemaa presidendi Boris Jeltsini seadust 23. juunist 1992, millega kõrvaldati salastatus massilise terrori aastate dokumentidelt Poliitbüroo, N. Liidu valitsuse, KGB, NKVD jpt arhiivides. Nendes dokumentides on kümnete tuhandete hukatud-vangistatud eestlaste nimekirjad alates bolševike võimule tulekust 1918. aastal ja lõpetades viimaste massiliste operatsioonidega 1949. ning 1951. aastail Eestis. Tema avaldatud ohvrite arv Venemaal 1930-test aastatest on palju suurem, kui äsja jaanuaris 2022 avaldatud kaheköitelises soome-ugri martüroloogis.

Käesolev raamat on väga laiaulatusliku sisuga: inimeste mälestused elust ja hävitatud eesti küladest Venemaal, eestlaste koostööst Aleksander Solženitsõni ja Vene Memoriaaliga kuritegude uurimisel, ohvrite mälestuse jäädvustamisest alates president K. Pätsist, Uus-Eesti küla mälestusmärgist Pärnamäel ja lõpetades Kommunismiohvrite memoriaaliga Maarjamäel. Praegu toimuv Venemaa alustatud sõda ukraina rahva hävitamiseks on täpselt samasugune erioperatsioon, nagu seda oli 1930-aastatel alustatud eestlaste ning paljude vähemusrühvuste likvideerimine Venemaal Suure terrori aastail 1937–1938.

Peep Varju

Selgitus okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seaduse (RIS) kohta

Veebruarikuus infolehes **Priius** nr 23 me informeerisime oma lugejaid Sotsiaalkindlustusameti vigadest represseeritud isiku tunnistuse väljastamisel. Lisasime teadmiseks meie inimestele Tartu Memento nimel esitatud argumentid ebaseadusliku eitava otsuse vaidlustamiseks ja muutmiseks.

Nüüd saime samas loos teistkordse eitava vastuse talitusejuhataja Leila Siiraja allkirjaga 23. märtsist 2022. Otsus tehti tänaste ametnike arusaamiste järgi konstrueeritud oletuste alusel ja on selline: „*Eelpooltoodust nähtub, et hiljemalt 1954. aastast oli Ants Luigel vaba võimalus ise oma viibimiskoha üle otsustada ning represseerimisega kaasnevad mõjud olid tema suhtes lõppenud. Andmeid selle kohta, et asumiselt vabastamisega oleks kaasnenud keeld või tehtud takistusi Ants Luige perekonnale Eestisse tagasipöördumise suhtes, ei ole.*“

Juriidiliselt on otsus vale, sest Ants Luige KGB toimikus pole ühtegi dokumenti, mis võiks vabastamist kinnitada. Meie argument, et eksitavas arhiiviteatises 28.09.2021 vaikiti maha sõjatribunali 10-aastane karistus range režiimiga vangilaagris lapse isale Ants Luigele, ei väärinud otsustajatelt mingit tähelepanu. Tribunali määratud karistus tähendas vangistuse lõppu 15. detsembril 1955 ja sellele lisandus kolmeaastane sundumise karistus.

Poliitvangi jaoks vaba võimalus ise oma elukohta valida algas arhiiviteatist õigesti mõistes alles 15. detsembrist 1958. Alles lapse sünniga Vorkutas 25. mail 1956 sai alguse see perekond, kes sotsametnike segase formuleeringu järgi oleksid võinud juba 1954. aastal vabana Eestisse tulla. Lapse sünnikoht isa kinnipidamiskohas Vorkutas kinnitab veel kord, et Ants Luik ei olnud siis vaba inimene. Pensionistatõendi dokumentidest välja nopitud oletused ei asenda KGB toimikus puuduvat dokumenti vabastamise kohta. Vastupidi, hoopis kinnitavad fakti, et lõplikult sai A. Luik vabaks alles 15.03.1963! Selle mõistmiseks peab tundma jöhkrat nõukogude vägivaldset õigussüsteemi.

Meie, ellujäänud Memento liikmed, oleme sellest ajast läbi tulnud ja teame oma kannatustest ning elukogemustest neid asju väga hästi. Ametnike suurim eksimus on see, et nad pole aru saanud vanemate kinnipidamiskohas sündinud lapse suhtes kehtivat **erandit**. Sellega fikseerib seadus, et kinnipeetava vanema vabanemise aeg ei ole määrava tähtsusega, sest ka pärast tema vabanemist jääb lapsele kehtima represseeritud isiku staatus nii kaua, kuni avaneb reaalne võimalus koos lapsega kodumaale pääseda (**§2, punkt 2**).

Selle punkti alusel oleksid pidanud Sotsiaalkindlustusameti töötajad otsekohe pärast 28. septembril 2021 arhiiviteatise kättesaamist välja andma represseeritud isiku tunnistuse Lanna Vassilale (sünd

Eerika Luik). RIS seadus ei anna ühtki võimalust keeldumiseks, sest on kaks vajalikku dokumenti: lapse sünnitunnistus ja isa süüdimõistmine selle eest, et ta sõdis oma isamaa eest ja kommunistliku terroririigi vastu. Seadust mõistmata on ametnikud jätkanud veel pool aastat kestnud mõtetut uurimistööd teistkordse eitava vastuse leidmiseks!! Meie RIS seaduse teksti koostasid riikliku komisjoni ORURK liikme, õigusteadlase Enn Sarve juhtimisel kannatanud ise. Need inimesed olid endised poliitvangid ja sundasumisel ellu jäänud ohvrid, kes oma kogemustest teadsid, kuidas väikelastega ebainimlike tingimustest Venemaalt sai Eestisse tagasi jõuda.

Nüüd tahame tutvustada meie lugejatele arhiividokumentide alusel, kes oli Ants Luik. Ta oli vabadusvõitleja, kes vabas Eestis sündinud noorukina vabatahtlikult 27.02.1943 astus Eesti Leegioni ja 5. märtsil 1943 suunati 1.väljaõppe-motoriseeritud kompaniisse. 17-aastasena sõdis ta Idarindel ja 1944. aasta suvel Eesti kaitselahingutes Narva rindel kahurväelasena. Aasta hiljem, alates 01.07.1945 oli ta Venemaal kinnipeetavana Kalininis nn filterlaagris Saksa armee sõdimise süüdistusega.

Uurimise lõpetamise järel vormistati vahistamise määrus alles 4.11.1945 ja 15. detsembril 1945 sõjatribunali otsusega sai ta *nõukogude isamaa* reetmise eest § 58-1a järgi 10 aastat vangistust ja 3 aastat sundasumist. 18-aastasena saadeti A. Luik range režiimiga poliitvangide sunnitöölaagrisse Vorkutasse ja mitte asumisele, nagu järjekindlalt väidavad Sotsiaalkindlustusameti töötajad kahes eitavas otsuses. Neid dokumenteeritud fakte arhiiviteatises nr. 7-3/21/3973 pole. Meil ei ole vaja arhiiviteatise puuduvaid andmeid arhiivist otsida, sest 30-aastase uurimistööga oleme kõik seal säilinud ohvrite isikuandmed fikseerinud ja nimekirjaraamatutes avaldanud. Seda uurimistööd on Memento alaliselt tegutsenud töögrupp nimega ERRB vormistanud 18 musta nimekirjaraamatuga ja neis on palju enam kui 100 000 inimese saatus.

Kuidas poliitvang Ants Luik oskas kinnipidamise kohas hankida passi ja põgeneda korraks Eestisse oma armsama järele, seda ametnikud ei suuda mõista. Meie teame neid lugusid mitmeid. Nimetan legendaarset Tartust pärit vastupanuvõitlejat Erik Heinet, kes metsavennana pärast põgenemist Venemaa vangilaagrist Eestisse jõudis ja ostetud valepassiga käis Siberis, et salaja sealt kodumaale tuua grupp orvuks jäänud eesti lapsi. Need lapsed ja sõja ajal kaks täiskasvanuks saanud noort olid minu saatusekaaslased Vasjugani ääretute soode piirkonnast. Teine, niisama legendaarne poliitvang oli Nikolai Kultas, kes kinnipeetavana samuti Vorkutast oskas kaks korda sõita minu Siberi kinnipidamiskohta ja salaja Eestisse tuua raskelt

haige tütre Heli-Kirsti. Hiljem sai tema tütest USA-s tuntud teadlane. Järgmisel aastal sõitis ta Vorkutast jälle Kolpaševo rajooni ning päästis Siberi sundasumiselt abikaasa Agnese.

Lanna Vassila lugu pole ainus, millega on pöördutud abi saamiseks Memento poole. 17. märtsil 2022 keeldus Sotsiaalkindlustusamet represseeritud isiku tunnistuse andmisest Vaivara lastekodu kasvandikule Jaan Tammele, kes augustis 1941 deporteeriti Venemaale. Just nimelt deporteeriti, nagu on sõnastatud rahvusvahelise õiguse järgi sõjakuritegude loetelus. Täna toimub samasugune sõjakuritegu Venemaa sõjas Ukraina rahva vastu, kus sajad tuhanded tsiviilisikud on **deporteeritud** Venemaale. Agressor nimetab ise seda operatsiooni vanaviisi evakueerimiseks. Nüüd üllatavad meid rahvusvahelise õiguse eiramisega Eesti Vabariigi ametnikud, kes samal kombel nimetavad vabatahtlikuks evakueerimiseks Eesti lastekodude laste deporteerimist Venemaale 1941. aastal. Nad ei mõista, et nende eitavas otsuses operatsiooni tunnistajana nimetatud Jaan Kurn oli juunikommunist ja hävituspataljoni üks juhtidest Virumaal suvesõjas 1941. Tema juhtimisel Venemaale viidud lapsed on sõjakuriteo ohvrid. 18. juunil 2002 võttis Riigikogu vastu otsuse „Okupatsioonirežiimi kuritegudest Eestis“ (RT I 2002, 52, 326) ja selle otsuse järgi on Jaan Kurn sõjakurjategija. On selge, et eitav otsus Jaan Tammele on häbiväärne juhtum, mis on täielikus vastuolus Eesti riigi õigussüsteemiga.

Piinlik fakt on see, et täna Eesti Vabariigi ametnikud ei mõista RIS seaduses rahvusvahelise õigusega määratletud **represseeritud isiku** mõistet. Samuti ei mõisteta kõige kaitsetumale ohvrile, Siberis sündinud lapse jaoks sätestatud **erandit**. Kordan veel kord, et RIS seaduse tekst ei luba ühegi juhtumi puhul keelduda represseeritud tunnistuse andmisest sellisele laps-ohvrile, kui on olemas kaks varem nimetatud dokumenti.

Oma liikmete seaduslike õiguste kaitseks ei jää Eesti Memento Liidul muud võimalust, kui pöörduda Õiguskantsleri poole. Me peame taotlema Õiguskantsleri sekkumist ja ametkondlikku järelevalvet seaduste täitmise kohta Sotsiaalkindlustusametis ja Arhiiviametis. Eesti riik on ühinenud rahvusvaheliste konventsioonidega ja nende mittetäitmine ning eiramine on riigi jaoks tõsine rikkumine. Eestis on seda põhjustanud riigiametnike ja neid nõustanud juristide ebakompetentsed otsused sõjakuritegude ja teiste inimsusevastaste kuritegudega seotud sündmuste hindamisel.

Peep Varju,
Memento Tallinna Ühendus

Asutati Siberis sündinud laste MTÜ

19. veebruaril 2022 kogunesid Eesti Rahva Muuseumis (ERM) Siberis sündinud lapsed, kes asutasid mittetulundusühingu Siberis sündinud laste MTÜ ja võtsid vastu põhikirja. Valiti seitsmeliikmeline juhatus ja kolmeliikmeline revisjonikomisjon. Kohal oli 73 asutajaliiget üle Eestimaa.

ERM-i teadur-kuraator Terje Anepaio ja metoodik Virve Tuubel tutvustasid kokkutulnutele muuseumis ülespandud näitusi ja andsid omapoolseid juhiseid, näpunäiteid lugude kogumiseks ja kirjutamiseks.

3. märtsil k.a kanti asutatud MTÜ registrisse registrikoodiga 80608164.

MTÜ eesmärgiks on ühendada üle Eestimaa 1941. ja 1949. a massiküüditamistega ja muul ajal kuni 1952. a küüditatud või õigusvastaselt vangistatud isikute Siberis sündinud lapsi ja nende järglasi, et hoida lähiajaloo mälestusi Siberis sundasumisel või vangistuses oldud ajast ning jäädvustada Siberis sündinud laste ning nende perede lugusid

ühise raamatu koostamise ja väljaandmisega. Eeltooduga seondult on eesmärgiks andmete kogumine, talletamine, mälestuste publitseerimine jmt tegevus ning ühisürituste korraldamine.

Põhikirja järgi saavad MTÜ liikmeteks olla isikud, kes on sündinud Eestist küüditatud või õigusvastaselt vangistatud isikute järglastena (Siberis sündinud lapsed).

MTÜ toetajaliikmeteks saavad olla isikud, kes on Siberis sündinud laste järglased või isikud, kes tunnustavad MTÜ põhikirja ja oma aktiivse tegevusega toetavad MTÜ eesmärkide saavutamist. Toetajaliikmetel ei ole liikme õiguseid.

MTÜ on asunud aktiivselt tegutsema oma eesmärkide saavutamiseks. Siberis sündinud lastelt on kogunenud juba kaheksa kirjatükki oma mälestustega.

Juhatus kogunes esimesele koosolekule 12. märtsil ja valis juhatuse esimeheks Made Torokoff-Engelbrechti.

Samuti määras juhatus järgmise üldkoosoleku aja. Kogunetakse 28. mail k. a Vana-Võidus. Selleks ajaks ootame kõigilt Siberis sündinud lastelt, kellel on jagada teistega oma mälestusi, tundeid ja õpetusi, lugusid kavandatava raamatu tarbeks.

MTÜ asutamisele eelnenud tegevusest saab lugeda Memento 2021 oktoobri 35. numbrist, lk 21.

Küsimuste ja kaastöö ettepanekutega võib pöörduda juhatuse liikmete poole järgmistel e-posti aadressidel: madetorokoff@gmail.com; virve.tuubel@gmail.com või enemuts@gmail.com.

Ene Muts

Siberis sündinud laste

MTÜ juhatuse liige

Põlvamaa Memento Ühenduse liige

Vabamus toimub palju põnevat!

Vabamus toimub põnevaid sündmusi nii suurtele kui väikestele. Muuseum on tore koht, kuhu tulla koos pere, laste ja lastelastega või välismaa külalistega.

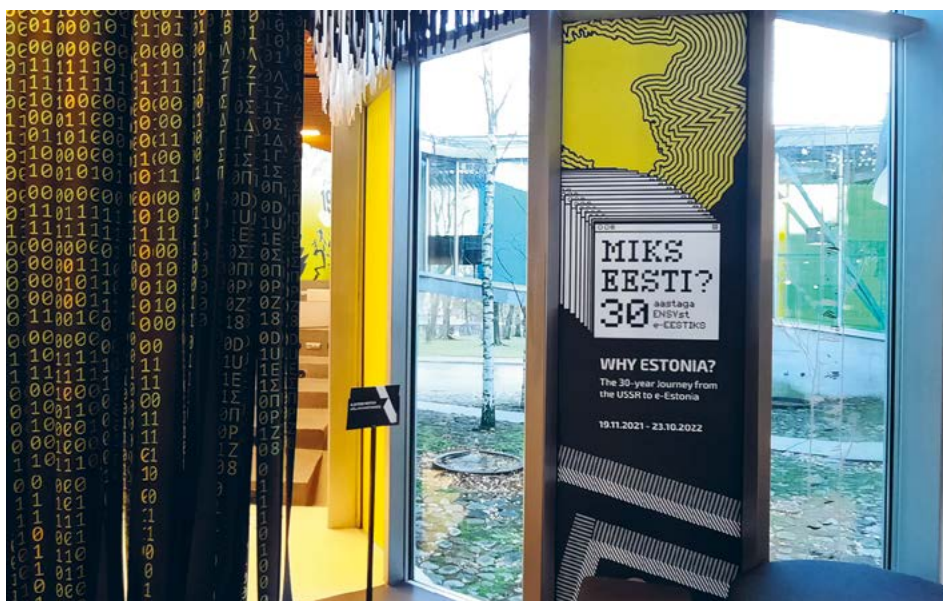
Eesti e-edulugu tutvustav näitus

Möödunud aasta novembris avati Vabamus uus Eesti e-edulugu tutvustav näitus „Miks Eesti? 30 aastaga ENSVst e-Eestiks“. Näituse idee autor on Karen Jagodin Vabamust ning kuraator Henrik Roonemaa.

Näitus võtab kokku Eesti digiühiskonna kujunemislugu, saavutused ja heidab pilgu tulevikku. Mängulise väljapaneku ja kõnekate lugude kaudu püüab see vastata küsimusele, miks ikkagi sai just Eestist, endisest põllumajandusriigist digitaalne ühiskond ning millised uued väljakutsed ootavad meid ees.

Külastaja saab teada, kuidas on digitaalne ühiskond muutnud nii riigi, eraisiku kui ettevõtja tegevust, millised on tänased uued väljakutsed seoses tehnoloogia arengu ning selle pahupoole – küberturvalisuse ning digikäitumise riskidega ja kuhu viib Eesti riigi uus visioon meie digiühiskonna tulevikku.

Meie digiriigi lugu pole keegi varem nii kompaktselt kokku võtnud. Võib-olla pole selleks ka siiani vajadust olnud. Nüüd aga

on kasvanud peale terve põlvkond noori, kelle jaoks on vaja see ajaloo-osa ära kaardistada. Näitusega tahab Vabamu näidata noortele, et sellises riigis nagu Eesti, kus on nii vähe piiranguid ja nii palju võimalusi, võib igaühel saada tulevikku digiteenust. Ja need, kes on Eesti digihüppe ise läbi elanud, saavad seal meenutada, milliseid seadmeid on viimase 30 aasta jooksul kasutatud ning kuidas on ühest tavalisest põllumajandusriigist saanud kaasaegne e-riik.

Näitus on osutunud väga populaarseks,

eriti noorte ja ettevõtete seas, kes toovad seda vaatama oma väliskülalisi. Näitusega tutvumiseks on pannud öla alla ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, kes rahastab Euroopa Sotsiaalfondi toel kooligruppide külastusi ning kompenseerib osaliselt ka väljastpoolt Harjumaad tulevate kooligruppide sõidukulud. Nii saavad e-eduloo ja muuseumiga tutvuda kõik huvilised.

Näitus jääb avatuks 2022. aasta novembri lõpuni.

Kontserdid ja lavastus

Vabamu ruumid ja saalid on avastanud ka mitmed kontserdikorraldajad.

Sügisel 2021 toimus muuseumis kontserdisari, kus astusid üles Mick ja Angeelia Pedaja, Kadri Voorand ning Mihkel Mälgand, Peeter Rebane ja aegluubis ehk Ann-Lisett Rebane. Sel kevadel tehakse koostööd Eesti Kontserdiga. 31.03 toodi kuulajateni kontsert „Võim ja vaim. Arvo Pärt ja ENSV“ ning 28. aprillil oodatakse publikut kontserdile „Võim ja vaim. Stalin ja Šostakovitš“. Pileteid saab soetada Piletilevist. Kontsertsarjaga on plaanis jätkata ka uuel hooajal.

Sel kevadel, 30. aprillil lavastub Vabamus Piret Jaaksi ja Zuga ühendatud tant-sijate lastelavastus „Vabakava“. See on rännak-lavastus vabadusest, mis aitab lastel paremini mõista ja tunnetada vabaduse olemust. Hetkel on plaanis neli etendust, kuid Vabamu soovib teha veel 15 lisaeten-

dust ja selleks kogutakse vahendeid Hooandjas. Kõik, kes soovivad, et nende lapsed, lapselapsed või laste klassikaaslased mõistaksid vabaduse olemust paremini ja tahaksid neid etendustele tuua,

saavad keskkonnas www.hooandja.ee lavastust toetada.

Kõigi sündmuste kohta leiab kõige kergemini infot Vabamu kodulehelt <https://vabamu.ee/mis-toimub>.

Tegevused noortele

Möödunud aastal alustas tegevust ka Noorte Vabamu (NoVa). See on iseõppimiskeskond ja ürituste sari enda parema tuleviku kindlustamisest huvitatud noortele. Iseõppimiskeskond asub internetiaadressil nova.vabamu.ee ja sealt leiab huvitavat lugemismaterjali nii ajaloost, ettevõtlusest, tehnoloogiast, rahandusest, tervisest kui keskkonnast. Muuhulgas tutvustame noortele Vabamu kogudest pärit esemete lugusid ja paneme neid ajalooliste sündmuste konteksti.

Noored saavad NoVast leida lisaks koolitööde tegemiseks kasulikele materjalidele ka hetkel maailmas toimuva mõtestamiseks värskeid eesti-, inglise ja venekeelseid tekste, videoid ja kuuldemänge. Ka õpetajad leiavad siit lisamaterjali koolitundide huvitavamaks muutmiseks.

NoVa kutsub kord kuus noori arutlema ka ühiskonnas olulistel teemadel nagu näiteks valitsuskriis, keskkonnaprobleemid, noorte radikaliseerumine või infosõda. Noorte Vabamu on küll nimelt ja vormilt suunatud eelkõige noortele, aga keskkonnaga on oodatud tutvuma kõik, kes tunnevad end nooruslikuna ning soovivad oma silmaringi laiendada.

KOGUD

Suur heameel on ka meile toodud annetuste üle. Viimaste aastate jooksul on jõudnud meie kogudesse väga huvitavaid esemeid. Veelgi huvitavamad on lood, mida annetajad nende esemete kinkimisel rääkinud on.

Tõivo Sarmeti saapad

Fotol on näha Tõivo Sarmeti matkasaapad, millega ta tõusis 1991. aastal Kommunismi mäetippu. Tegemist on kahekordsest seannahast kõrgmägisabastega, mis olid Nõukogude Liidus toodetavatest kalleimad ja maksid 50 rubla.

Tõivo Sarmet oli Eesti mägironija, Eesti esimese Džomolungma ekspeditsiooni organiseerija ja juht, Eesti mägironijatele kaheksatuhandiliste mäetippude avaja. 1991. aastal osalesid seitse meest Sarmeti juhtimisel ekspeditsioonil Pamiiris, et tõusta 7495 meetri kõrgusele Kommunismi mäetipule. Ekspeditsioon oli ränk ning seitsmest mehest vaid kolm (Tõivo Sarmet, Raivo Plumer, Heiki Erm) jõudsid 22. augustil tippu. Teel olles olid mehed infokanalite leviulatusest väljas ja uudist Nõukogude Liidu lagunemisest kuulsid nad alles mitu päeva hiljem. Neist said esimesed inimesed, kes jõudsid Kommunismi mäetippu peale kommunismi kokkuvarisemist.

Vassili Tarvis'e kindad

Vassili Tarvis oli mees, kes arreteeriti Nõukogude võimude poolt ning saadeti Komi vangilaagrisse. Süüdistus - Rootsi spioon. Kuna ta pidi laagris talvepakase käes paljaste kätega puid laadima, siis otsustas ta omale ise kindad kududa.

Rootsi spiooni tiitli sai Vassili seetõttu, et põgenes 1944. aastal saksa sõjaväkke mineku eest Rootsi. Kuna ta pere jäi Eestisse, siis püüdis ta neid 1946. aastal Eestist ära tuua, kuid see ei õnnestunud ja ta arreteeriti võimude poolt ning talle määrati 10 aastat vangistust. Vassili viibis algsuses Patarei vanglas ning seejärel Komis. Vassili naine Juliana ning tütar Laine küüditati 1949. aastal Novosibirski oblastisse. Omavahel oldi ka ühenduses ning 1955. aastal lubati Julianal ja Lainel Vassili juurde minna. Pere-kond sai kokku, kuid tagasi Eestisse sõita ei saanud, sest neile ei antud passe. Juliana sai passi 1959. aastal, aga jäi ootama Vassili vabanemist. 1961. aastal tuli Eestisse Laine ja 1964. aastal Juliana ning Vassili. Vassili vabanes esimese grupi invaliidina.

Mälestati Vabadussõjas langenuid

1920. aastatel sai alguse komme tähistada 3. jaanuaril kell 10.30 - Vabadussõja relvarahu kehtima hakkamise hetkel - seda tähtpäeva vaikuseminutiga, austamaks neid, kes andsid Vabadussõjas oma elu Eesti vabaduse eest.

Ka tänavu heisati 3. jaanuaril Eestis lipud ja kajasid kirikukellad. Tallinnas Vabadussõja võidusamba juures esinesid kõnega kaitseminister Kalle Laanet, Tallinna Reaalkooli õpilane Mona Reisberg ja Eesti Korporatsioonide Liidu esindaja Alar Jääger. Samba jalamile asetati pärjad Eesti rahvalt, Kaitsevält ja Kaitseleidiult, diplomaatiliselt korpusest ja mitmetelt organisatsioonidelt.

Vabadussõjas langenuid mälestati samal ajal ka Narvas Peetri platsil, kus pidasid kõne kaitseministeeriumi kantsler Kusti Salm ja Narva linna-pea Katri Raik. Asetati pärjad Siiverts'i kalmistule.

Foto Heidi Tooming

Noored läksid mõttes tagasi 1949. aastasse

Eesti Mälu Instituut ja Postimees kuulutasid välja märtsiküüditamise mälestuspäevale pühendatud kirjavõistluse „Kiri neile, kes jäid“. Noori kutsuti üles kirjutama küüditatu Eestisse jäänud lähedasele kiri aastasse 1949.

Tänapäeva noorte ees seisid mitmed küsimused. Kuidas rääkida tõe nõukogude võimu korraldatud märtsiküüditamisest, küüditatud Siberis ees ootavatest katsumustest, nende saatusest ja oma suhtumisest Nõukogude repressioonidesse? Võis jutustada nii oma ajalooteadmiste kui ka pereloo põhjal.

Minevikus elav kirjasaaja võiks tänu noore koostatud kirjale teada saada sellest, mis saab Eestist 20. sajandil – 2022. aastal elav kirjutaja seda juba teab, kuid kirjasaaja mitte. Kuidas anda edasi usku, et tuleb vastu pidada, sest vabadus ja iseseisvus tulevad tagasi ning ohvreid ei unustata? Milline on kirjutaja kui vabas Eestis elava noore arusaam Nõukogude okupatsioonist? Milline on kaas-aegne demokraatlik Eesti ja Euroopa võrreldes kirjasaaja ajaga?

Kirjandivõistlusest võttis osa rohkem kui 80 autorit üle Eesti. Osalejad ja juhendajad kutsuti autasustamisele Tallinna 25. märtsil, märtsiküüditamise ohvrite mälestuspäeval. Mälestustseremoonial Kommunismiohvrite memoriaali juures loeti ette üks neljast esimesele preemiale valitud tööst. **Siin avaldame samuti esimese preemia pälvinud Tartu Mart Reiniku Kooli õpilase Marleen Karelsoni võistlustöö.**

Auhindade üleandmise tseremoonia kinos Sõprus.

Foto: Eesti Mälu Instituut

Mina olen keegi, kes kõnnib teel, mille teie raske töö ja vaevaga rajasite, otsides taga teie mälestusi aastast 2022. Ma olen üks teie hulgast. Olen mahajäänute järeltulija. Et mõista oma elu väärtust ja lihtsust, püüan panna end hetkeks 1949. aastasse.

Kodumaa laulvad linnud maha jäid. Mälestused ümber tiirlemas. Kas värisised nad külmast või hirmust teadmatuse ees. Ei sellest poleks neid enam miski päästnud. Juba kandus vagunipragudest sisse pressiv Siberi külmuse tuulelil nendeni, kes nad elasid teadmatuses. Märts, mis oleks pidanud tooma algust uut, nüüd leinakuuna paljudele tuntud on. Siiski kaovad ka kõige jõhkramad teod lõpuks ajahamba varju ning aastakümneid hiljem on kevad jälle selga tõmmanud kuue, mis rõõmsalt räägib elust uuest. Enam pole hirmu, mis on eesti sugu kimbutanud aastasadu.

Läheb veel kaua aega, aga lõpuks inimesed vabalt kõnnivad, vabalt mõtlevad. Kõik ei keerle enam suursuguse punase ühtsuse ümber ning lõpp on igasugusel ajupesul ja hirmuvalitsusel. Nii mõnigi, kes kord kodunt rööviti, vaid mõni minut või tund neile anti, et kokku pakkida kõik, mida kauges teadmatuses vaja oli, on tulnud koju tagasi, meie juurde.

Märts, mis oleks pidanud tooma algust uut, nüüd leinakuuna paljudele tuntud on.

Kui oleksin ise selles hetkes, ei teagi, mis kaasa pakiksin, keda või mida säästa

püüaksin. Nii palju inimesi võeti, kuid kes maha jäid, olid murtud murest. Emad, kelle lapsed kinni võeti. Lapsed, kes oma vanemaid enam kunagi ei näinud. Noor ja vabana sündinud hing ei kujuta isegi ette, kuidas reageerida sellistele kaotustele. Näha oma silmaga, kuidas sinu kõige lähedasemad sögilaua tagant kistakse. Kõik, kelle õiglusega täidetud hääled tuli vaigistada elu või surmaga, ja kui vähegi võimalik, siis selle teise variandiga, ei saanud sellise võimu all kaugele jõuda.

Tahaksin öelda, et mõistan täielikult teie valu, kuid kuidas ma seda üldse teha saaksin, isegi kui endast kõik annaksin. Ma pole ju näinud seda õudust, mida suudavad korda saata väga julmad inimesed. Olen elanud vaid vabas maailmas, kus on seadused ja hoovad, mis neid seadusi inimeste kasuks kaitsevad. Õnneks on nüüd raamatud keeratud uus peatükk, kus tähistatakse inimese sõna vabadust ja individuaalsust.

Juba aastaid on mind erinevad ajaloo-teemad köitnud, kuid eestlaste küüditamisse polnud ma varem süvenenud. Aga nüüd, kus olen seda teinud, saan aru, miks on vaja ka julmi ja südantlõhestavaid lugusid järgmise generatsiooniga jagada. Selleks, et mõista, miks vabadus on nii magus ja miks inimesed pole mänguasjad.

Vahel ei peagi õudseid asju läbi elama selleks, et midagi mõista ja tunnetada.

Aastaid tagasi laulis minu vanavana-

ema esimest korda, minu vaid mõne aasta pikkuses elus, jäneste laulu. Tegemist ei ole armsa lastelauluga, vaid südantlõhestava nutulooga. Kuigi laulu täpsed sõnad on aastatega hägunenud, oli kogemus väikesele lapsele piisavalt traumeeriv, et seda lugu ei unusta ma kunagi. Lugu rääkis kahest väikesest jänsest, kes metsaäärsel lagendikul rohtu sõid, kuid vaesed jänused ei pannud süües tähele, et neid jälgis jahimees. Viimane salm räägib veel sellest, et miks polnud jänused ettevaatlikumad.

Minu halva seletusega ei pruugigi lugu nii kurb tunduda, aga ometi istusime me seal kahekesi kõõgiakna all, vanaema ja mina, ja nutsime väikeste vaeste jäneste üle. Üks inimene, kes on elus kõike näinud ja kõike kogenud ning väike laps, kes on vaevu oma eluteed alustanud. Vahel ei peagi õudseid asju läbi elama selleks, et midagi mõista ja tunnetada. Tuleb püüda tunnetada ja läbi selle saada vähemalt aimu kaotusevalu suurusest.

Teie tütre, pojad ja lapselapsed, kes juba poolel teel Siberisse. Kui nad ükskord päralt jõuavad ja teile kirjutavad, siis kirjutage neile kõigest, mida õigeks peate. Rääkige armastusest ja tunnistage nii endale kui neile, et kuigi ajad on rasked, on inimesed alati kuidagi ikka hakkama saanud. Saatke neile mida iganes te saate endale lubada.

Suurima austusega mahajäänute järeltulijalt

1944. aasta 9. märtsi pommitamise aastapäeval peeti Siselinna kalmistul ohvrite matmispaigal mälestusteenistus. Õhtul toimus mälestuskontsert vanalinnas Püha Vaimu kirikus. Harju tänavale oli püstitatud valgus- ja heliinstallatsioon, mis tuletas meelde linnade pommitamise õudusi.

Juba aastaid on suurte purustuste paigas Harju tänaval küünlaid süüdatud, tänavu kogunes rahvast eriti palju, mälestati ka Ukrainas alanud sõja süütuid ohvreid.

Mis siis juhtus 9.-10. märtsil 1944?

Nõukogude Liidu lennuvägi oli Teise maailmasõja käigus palju kordi üle Eestimaa hävingut külvanud. 1944. aasta veebruaris oli juba puruks pommitatud Narva vanalinn, Tallinnale oli 1942-44 toimunud üle 17 õhurünnakuseeria, 1944. aasta 9. ja 10. märtsi omad olid neist suurimad.

Pommitamiste tagajärjel hukkus siis ametlike teadete kohaselt 757 inimest (586 tsiviilisikut, 50 sõjaväelast ja 121 sõjavangi), 213 said raskeid ja 446 inimest kergeid haavu. Umbes 20 000 inimest jäi peavarjuta.

Õhurünnakus purunesid just rahu- like elanike kodud, mitte vähesed Tallinnas asuvad sõjalise otstarbega rajatised. Hävis 1549 ja sai kannatada 3350 hoonet, mis kokku moodustas ligi 30% Eesti pealinna elamispinnast. Rängalt sai kannatada Harju tänav ja Estonia teatri ümborus. Maha põles Estonia teatrihoone. Süttis Niguliste kirik, vaekoda Raekoja platsil ja hulk teisi ehitismälestisi.

Esimene rünnak algas ootamatult õhtul kell 19.15 ja see kestis kella 21.15-ni. Kell üks öösel algas teine rünnak ja pommitasid kuni poole neljani hommikul. Rünnakust võttis kokku osa umbes 280 Nõukogude pommilennukit. Linnale heideti suurel hulgal süüte-, lõhke- ja fosforpomme. Kokku tulistasid sel ööl linna kaitsel olnud õhutõrjeüksused ja õöhävitatajate Ju-88 eskadrill alla 36–38 nõukogude pommitajat.

Järgnenud okupatsiooniaastatel oli märtsipommitamine tabu-teema. Kui oli vaja rääkida varemeist, siis vihjati, et tegemist oli fašistide süül tekkinud sõjapüüetustega. Rahvas muidugi mäletas, levisid legendid. Ühe Wikipediase jõudnud legendi järgi võtsid soomlased 9. märtsi öösel ette kättemaksuretket, kui tuli info, et Nõukogude lennuvägi on Tallinna pommitamas. Kätte sooviti maksta mitte Tallinna

Varemetes Harju tänav, 1944.

Küünalderida Harju tänaval 2022. aasta märtsis.

ründamise eest, vaid sama aasta veebruaris toimunud kolme Helsingi suurpommitamise eest. Soomlaste lennukid liitusid kahtlust äratamata Nõukogude pommitajatega, kes olid suundunud Leningradi lähiste tankima ja uut pommilaadungit võtma, ja kui Nõukogude lennukid olid maandumas või maandunud, avati tuli ja hävitati või muudeti lennuvõimetuks ajalooõpetaja Jaak Juske hinnangul u. 300 lennukist u. 240. Peale lennukite hävitati ka palju lennuväljal olnud kütust. Ootamatust tulistamisest tekkinud paanika ja segadus võimaldasid soomlastel ohutult taanduda. Hulljulge rünnak kärpis tugevalt Tallinna pommitama naasnud pommitajate arvu. On arvatud, et kui poleks toimunud soomlaste rünnakut, oleks Tallinna pommitamises täielikult hävinud ka kogu Tallinna vanalinn.

Fotod Heidi Tooming

Ajaloosari

„Metsavennad“

Ajaloosarja „Metsavennad“ idee pandi idanema juba kolm aastat tagasi, kui sarja produtsent Laur-Leho Kaljumets osales uurijate Mauri Kiudsoo ja Martin Heremi kutsel Järvakandi lähisel Irkutski nime kandnud metsavennapunkri kaevamistöodel. Edasine on olnud pikk ning töörohke, kuid erakordselt huvitav teekond 11-osalise sarjani, mis tänaseks linastub ETV ekraanil.

Meie sari on kummardus kõigile neile meestele ja naistele, kes ei alistunud võõrale võimule ning astusid relv käes vastu jõhkrale vägivalzarežiimile. Sari on austusavaldus ka neile tuhandetele, kes metsavendi abistasid või end lihtsalt varjasid, et kaitsta ennast ja oma lähedasi repressioonide eest. „Metsavennad“ on filmikeelde pandud vahekokkuvõtte sellest keerulisest ning tihti alahinnatud ja vääriti mõistetud etapist Eesti ajaloos. Metsavendluse hoogne uurimine arhiivides ja arheoloogiliste meetoditega jätkub pidevalt ja ka meie sarja valmimise jooksul avastati mitmeid uusi punkreid ja tuli päevavalgele kõnekaid detaile toimikutest. Isegi ETV enda arhiiv andis välja ühe unikaalse videomaterjali August Sabbe tabamise kohta, mis pole varem kordagi eetrisse jõudnud.

Sarja sisu seisab terve rea pühendunud ajaloolaste ja uurijate õlgadel, kes on metsavendluse uurimisel aastaid tööd teinud. Mauri Kiudsoo, Martin Herem, Peeter Kaasik, Pearu Kuusk, Arnold Unt, Mari Pukkonen, Tiit Noormets, Mati Mandel, Üllar Kurik, Martin Andreller, Eerik-Niiles Kross, Mart Laar on kõik ka väga head jutustajad, kes suudavad ajalugu ellu äratada. Õnneks on meie seas veel ka mõned aktiivsed metsavennad ja mõnevõrra suurem hulk metsavendade lähedasi ja abistajaid, kes toonast aega otseste tunnistajatena meile vahendasid.

Sari püüab anda ülevaate kogu metsavendluse perioodist ning teeb seda läbi mitmete tuntud ja legendaarsete metsavendade elulugude. Meie portreteeritavateks on näiteks Hirmus Ants, Elmar Ilp, Richard Saaliste ja August Sabbe. Uurime ka erinevaid metsavendluse tahke igapäevasest elust metsas kuni laiemast vastupanu organiseerimiskatseteni.

Omaette suur väljakutse oli kogu ajaloolise temaatika valamine pildikeelde. Liikuvat pilti metsavendade tegevusest paraku pole, kuid õnneks on säilinud üllatavalt palju väga kõnekaid fotosid. Kasutasime ka illustraatorite abi ning režissöör Erle Veber suutis panna kogu teema visuaalselt väga mõjusalt elama.

Ukraina sõja valguses on ka meie vastupanuvõitluse lugu muutunud ootamatult aktuaalseks. Sellist stalinliku ajaloos jõhkrat taaslustumist Ukrainas ei osanud ka meie oma halvimates unenägudes ette näha. Seda enam on põhjust uurida ning meenutada meie endi viimase relvastatud vastupanuvõitluse kogemust. Ajalugu ei kordu küll kunagi üks ühele ning omaaegsete metsavendadega võrreldes on tänasel Eestil õnneks üks väga suur eelis – meil on toimivad ja tugevad liitlassuhted!

Tõnis Leht
Saatesarja stsenaarist

Üks August Sabbe peidupaikadest.

Alfred Käärmani punkri rekonstruktsioon ärkab ellu.

Aino osutab.

Kaadrid ajaloosarjast

Ždanovi jäljed

Leningradi sõjaväeringkonna ülem pöördus 30. novembril 1939 vägede poole järgmise päevakäsuga:

"Seltsimehed punaarmeelehed, komandörid ja poliitöötajad!

Kogu oma eksisteerimise aja jooksul on Nõukogude Liit kindlalt ja kõrvalekalumatult teostanud väikeste riikide rahuliku koosseisestamise ja nende iseseisvuse austamise poliitikat...

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon tegi igaveseks lõpu Tsaari-Venemaa rahvaste metsiku kurnamise poliitikale. Alles Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena tekkis iseseisev ja sõltumatu Soome Vabariik.

Õiguse luua oma iseseisev ja sõltumatu Soome riik sai soome rahvas Nõukogude Valitsuse suure juhi Lenini käest. Kogu oma järgnevas poliitilises tegevuses suhtus Nõukogude Liit suure austusega Soome iseseisvuse tunnustamisse... Soome valitsusrikkonnad ja sõjaväevõimud ajasid nurja Nõukogude Liiduga toimunud läbirääkimised rahulikult teel ning lükkasid tagasi ettepaneku sõbralike suhete tugevdamiseks. Selle asemel hakkasid nad meie Kodumaa vastu rakendama oma agressiivseid kavatsusi. Nad levitavad provokatsioonilisi kuulduisi, nagu kavatseks Punaarmee seada hädaohtu Soome iseseisvuse. See on vaenlase alatu laim. Meie ei taha võõrast maad. Kuid oleme sunnitud kindlustama meie loodepiiride julgeolekut, kolme ja poole miljonilise Leningradi julgeolekut.

Soome valitsev klikk – Kallio–Cajander–Erkko – on Nõukogude Liidu ja Soome rahvaste vahel sõbralike suhete loomise lepitamatud verivaenlased. Täites Nõukogude Liidule vaenulike riikide juhtnõore, asusid nad kõige alatuma, sõjalise avantüüri teele Nõukogude Liidu suhtes. Need on Inglise imperialistide käsutajad, kes tahavad muuta Soome lahe ja Karjala maakitsuse Nõukogude Liidu vastu, proletaarse revolutsiooni hälli Lenini linna vastu suunatud vaenuliku kallaletungi platvormiks...

Vastuseks alatule nõukogudevastasele avantüürile meie Kodumaa vastu ning täites Nõukogude Valitsuse ja rahva püha tahet, KÄSIN:

Eesti NSV riigi- ja parteitegelased ning NSVL saadik Botškarjov, A.Ždanov ja admiral V. Tributs tervitamas NSVL saatkonna rõdult meelevaeldust Riigivolikogu otsuste puhul. 24.07.40. Foto O. Viikholm. Avaldatud teoses "Eesti rahva kannatuste aasta".

Leningradi sõjaväeringkonna vägedel minna üle Soome piiri, purustada Valge-Soome väed ning tagada NSV Liidu loodepiiride ja kuulsa Lenini linna – proletaarse revolutsiooni hälli julgeolek. Me ei lähe Soome mitte vallutajatena, vaid kui Soome rahva sõbrad..."

Et Soome vallutajad tungisid (moodsas keeles „sisenesid“) erioperatsiooni käigus sinna kui sõbrad, annavad tunnistust mitmed sammud. Kohe sõja esimesel päeval loodi demokraatlik Rahvavalitsus, kelle asukohast ja tegevusest on küll väga vähe andmeid. Kõrge parteiametniku ja sõjanõukogu liikme Andrei Ždanovi juhtimisel koostati viiel leheküljel juhend poliitilise ja organisatsioonilise töö korraldamisest valgete võimust vabastatud rajoonides. Tsitserimiseks on see dokument liiga pikk. Mainin vaid, et neis piirkondades tuli levitada ajalehte Kansan Valta ja Soome kompartei keskkomitee pöördumist ning kohaliku Rahvarinde moodustamiseks kutsuda kokku koosolekud. „Juhul, kui esimene koosolek ei anna loodetud tulemusi, siis tuleb Rahvarinde komitee valimine lükata edasi järgmisele koosolekule...“ Nende komiteede kohta on veel vähem andmeid kui Rahvavalitsuse kohta.

Mis sai edasi, on üldiselt teada. Kahe nädala pärast heitis Rahvasteliit, kus ühtegi vetoõigusega liiget polnud, NSVL ühehäälselt välja. Majanduslikke sanktsioone ei kehtestatud, kuid Eesti saatkonna informatsioon jaanuarist 1940 kirjeldab leivasabasisid, tühje kaupluselette ja igaks juhaks tekkinud järjekordi ootamas ükskõik millist toidukaupa. Kauplustes

on vaid viina, veini ja magusaid keediseid, leivapuudusel on kadunud kõik kuivikud, biskviidid ja präänikud. Saatkonnaõunik märgib: „Nii on olud siis praegu. Ja kui nii on lood Moskvas, Nõukogude Liidu südames ja tsentrumis, missugused peavad need olema mujal? Tuleb paratamatult teha järeldus, et veel halvemad. Ja tuleb arvata, et selle desorganisatsiooni ei ole põhjustanud mitte ainult pakane vaid ka sõda Soomega.“

Nõukogude rahvast ajutised raskused muidugi murda ei suutnud. 12. märtsil kirjutati alla rahuleping Soomega ja kuu lõpul pidas välisminister Vjatšeslav Molotov võidukõne NSVL Ülemnõukogu istungjärgul, kus ta õnnitles koosolijaid saavutatud eesmärkide täitmise puhul. Kindlasti naeris ka tema ettekandja naljadele Inglise-Prantsuse imperialistide rikkis närvide ja II Internatsionaali prostitueerivate „sotsialistide“ aadressil ja aplodeeris koos saaliga.

Kes teeb, see jõuab. Juunis saabus A. Ždanov juba Eestisse demokraatlikku Rahvavalitsust moodustama.

Nagu teada, täitis ta oma ülesande ja selle Rahvavalitsuse tegevusest on meil teada mõndagi. 24. juulil seisis ta Tallinnas NSVL saatkonna rõdul ja aplodeeris möödamarssivatele demonstrantidele.

Andrei Ždanov suri 1948. a. ja nagu kombeks, nimetati tema nimega piisavalt suur ja esinduslik linn, nimetamise ajal küll veel Suurest Isamaasõjast räsitud. Oma endise nime sai linn tagasi 1989. a., siis oldi Ždanovist tüdinud. See linn on Ukraina linn Mariupol.

Liivi Uuet

Tuli välja KGB agendi 80 aastat tagasi kirjutatud seletuskiri

Täna sattus minu kätte seletuskiri, mis on kirjutatud 1941. aastal. Kirjast tuleb välja, et selle autor värvati 1941. aprillis julgeoleku agendiks. Tundub, et kirja kirjutaja arvates oleks ta pärast värbamisdokumendile alla kirjutamist suutnud inimesi aidata, neid hoiatades. Sellest järeldan, et seletuskiri on kirjutatud saksa okupatsioonivõimudele, aga millegipärast on see edasi toimetamata jäänud.

Kiri tuli lagedale pärast remondi alustamist ühes Kihelkonnalt ostetud majas. Ümbrik oli peidetud mitmekordse tapeedikihi alla. Seal on juttu minule tuttavatest inimestest.

Üks neist inimestest, kelle meelsust agent pidi jälgima, oli Kihelkonna pastor Arnold Janno – Kaitseliidu endine propagandapealik. Kirjast selgub, et ta hoiatas hr Jannot mujale kolima ja sai pr Janno käest teada, et teda oli hoiatanud ka üks vene ohvitser, kes oli andnud talle nõu ametist loobuda ning kuhugi mujale kolida. Hr Janno vastas, et kui saadate meid ära, lähete varsti ise ka. Vahepeal hoiatas keegi miilitsast hr Jannot agendi suhtes, keda oli tema järele nuhkima pandud. Kuna Jannodel oli oma lõplik seisukoht ameti mahapaneku ja kolimise teemal tehtud, vastas pr Leonida Janno agendile: (tsiteerin kirja „Kui kommunist võib oma idee eest surra, miks siis mitte ka nemad, kui seda tarvis, aga nad ametist ise ei lahku“). Perekond Jannod olid väga julged ja oma riiki armastavad inimesed. Punane terror hävitas sellest perekonnast kolm inimest. Arnoldi kohta viidi §58; 13 tribunali otsus täide Sosva laagris 01.09.1941. Kaks last, Eva-Maria ja Rein surid Sinegorjes Kirovi oblastis asumisel nälga, tagasi Eestisse tulid Leonidia ja tema poeg Jüri. Me teadsime pereprouat Leonidiat Janno Niidina.

Au võimsale perekonnale!

06.11.2021

Jaen Teär,

Saare Maakonna Memento juhatuse esimees

Seletuskiri

Aprilli algul, s.a. tuli ühel õhtul umbes kella 9 ajal meie tuppa Kihelkonna selleaegne miilitsa ametnik Truks ja teatas, et pean ilmuma mitte enne kella 11 miilitsajaoskonda. Asja põhjust ta ei nimetanud. Olime palju juba kuulnud inimeste salajastest kadumistest, muuseas vähe enne seda ka Konstantin Sepp`a lugu. Õise aja ja ka salapärasuse tõttu, arvasime meie terve perega, et nüüd on kord minu käes. Läksin veelkord panka, tegin kassaraamatusse kokkuvõtte ja lugesin raha üle, et sellel alal midagi süüdistust ei tekiks. Kodusse tagasi minnes panin soojemasse riidesse ja jätsin naise ja pojaga meie kõikide märgatava ärevusega jumalaga. Olin hirmu täis, kujutasin ette ainult kõige halvemat. Tuhanded mõtted käisid peast läbi: kes võiks minu peale kaebanud olla, või missugune see süüdistus on? Peatasin kiriku juures viimasele teekonnale mineja meeleolus.

Jaoskonda jõudsin veidi enne kella 11. Ruumis olid miilitsatöölised ja veel üks maaväe sõduri mundris isik. Olin vaevalt istunud, kui uuesti koputati. Sõjaväelase mundris isik tõusis üles ja läks koridorj, öeldes, et tahab enne veidi juttu ajada. Katkendlistest sõnadest võis järeldada, et seisti kellegi eest. Arvasin et mul on kaitsja tulnud. Jutustajat näha ei saanud, aga hääli oli nagu tuttav.

Kui jutt koridoris lõppes, tuli sõduri riides mees jälle sisse. Ta hakkas minu isiku kohta küsima kõiksuguseid teateid; samuti kas

poolt nõukogude korda, kas olen usklik, kas olen olnud kaitseliidus, isamaaliidus jne. Ei võinud aimata milleks neid teateid vaja, vastasin, et olen saanud nõukogude korra ajal teenistuse koha ja olen tänulik, et olen küll kiriku liige aga kirikus käin harva, Kaitseliidus olin ainult alguses ja isamaaliidus pole ka olnud. Selle järele tähendas ta, et neil on minu jaoks ülesanne ja et mind on neile soovitatud. Ilma selle ülesande lähema tutvumisetä, hakkas ta mulle dikteerima kirja, milles uuesti pidin märkima kõige pealt teated iseenda kohta, siis seda et töotan ausalt ja kohusetruult töötama nõukogude korra eest, paljastama igasugused väärnähitused, kahjurid ja salakuulajad ning nõukogude korrale kahjulikud isikud. Oma tegevust ja ülesandeid pidin hoidma äärmiselt salajas ka kõige lähemate inimeste eest, samuti pidin tunnistama, et mind on hoiatatud igasuguste kõrvale kaldumiste eest. Kirja lõpul olevate tähtede ja lühendatud sõnade kombinatsioon pidi näitama organisatsiooni, kelle esindajale ma pidin teated edasi andma. Kui aga midagi õige kiiret pidi juhtuma siis võisin ka saata posti teel Kuressaare, vist Uus tän (aadressi olin ära kaotanud), muidu aga ainult isiklikult temale, kusjuures ta neile aegajalt ise järele tuleb. Asi oli üsna vastik. Vaidlesin allakirjutamisele vastu, põhjendades, et ei saa kõigest aru, ei tunne poliitikat ja ei ole ka võimeline küllalt õigesti hindama mis on riigi vastane või ei ole. Pealegi sattun kokku omas ametis ainult vaesema rahvaga, kes vast kunagi midagi nõukogude korra vastu ei räägi, ei oska ka hästi vene keelt, et mõtteid õieti edasi anda jne. Soovitasin kedagi teist, kelle kohta ta tähendas, et see on väga saamatu. Ta seletas pikalt ja laialt asja tähtsust, minule arusaamatute sõnade tähendust, märkis et keeldumine oleks nõuk. korrale vastu töötamine jne.

Olin otsustamisel teha kõike sellele järsk lõpp, saagu mis saab. Nimetasin veel koolijuhataja Mandre nime. Korraga mõtlesin mis siis võib saada, kui niisuguste teadete andmine usaldakse mõne varajärgulise kommunisti hooleks, kellel tõesti oleksid kuritahtlised kaalutlused? Kas ei võiks kaduda siis jälle teadmatusse mõni ilmsüüta inimene? Nägin hiljuti missugustes tingimustes aeti ära Janno`d nende korterist, olin kuulnud tema juttusid kuidas venelased neid seni olid kohtlenud. Ka meie panga korteri vahetamisel piirivalve võimudega kokkupuutudes võis tähele panna äärmist sallimatust venelaste poolt Janno`de suhtes. Olin äsja läbielanud ärakadumise eelse meeleolu. Mõtlesin, kui on mul kord nende usaldus, siis võiksin kasutada kõik oma mõju selleks, et mõnda kahtluse all seisvat inimest valgustada kõige soodsamast küljest. Võib olla, läheb korda mõnda inimest salaja hoiatada, näis, et just peaksingi võtma selle asja oma peale. Ja kui saamatus aitas teise mehe välja, siis minult argu oodaku ühtegi teadet. Nendel kaalutlustel kirjutasin kirjale alla.

Kirja kätte saanud, hakkas punaarmeele minult juba teateid küsima minu kaastöötajate kohta. Küsis hr Koel`i teenistuse tasu, ta majapidamise, võõra tööjõu kasutamise jne. üle, samuti kes tema ühingu teenistusse palkas, kuidas ta suhtub nõukogude korrasse ja üldse kommunismi. Teadsin, mis hr. Koel oma eluloo kirjeldustes ise oli kirjutanud oma kohta ja ütlesin, et ta on meelsuselt minu hindamise järele tõeline kommunist ja iseäranis südamega töötab nõuk. korra heaks ta abikaasa pr Koel, et ta on valitud ühingu direktoriks juhatuse poolt juba enne mind ja et juhatuses on liikmeks kaks kommunistlike partei liiget, lisasin veel juure, et Koel oli määratud komissariks end. ühispanga likvideerimise juure. Teadsin, et h-ra Koel ei olnud oma eluloo kirjelduses salganud tema osavõttu „vabslusest“ ja isegi karistada saamist. Tähendasin tagasihoidlikult, et räägitakse nagu oleks ta omal ajal seoses ka vabadussõjalastega, mille peale minu kõnetaja vastas, et seda ükski ei räägita vaid ta oli vab`side rajooni ülem ja on isegi karistatud selle eest. Vabandasin, et olin sel ajal veel uustulnuk Kihelkonnal ja kui ta on karistatud, siis kinni pole

ta mitte kaua olnud ja et ta igal juhul oli opositsioonis eelmise kod. eesti valitsusega ja on olnud viimasel ajal koos abikaasaga tuntud kommunist.

Pikemalt peatas ta aga Janno `de juures. Vastavate küsimuste peale seletasin, et Janno on valitud häälteenamusega koguduse täiskogu poolt, mille suurus on 7000 hinge. Poliitilise meelsuse kohta täheldasin, et Janno kui vaimulik sellest üldse osa ei võta, ta ei kuula raadiot ega ole isegi sõjast huvitatud. On huvitatud rohkem muusikast ja kirjandusest. Kuid kartes et ta juba midagi teab ütlesin, et tunnen Janno `t niivõrd lühikest aega, et ei tohi mitte väga palju ta endisest elust rääkida. Siis ta täiendas minu seletust h-ra Janno poliitilise meelsuse kohta, et Janno on väga hästi teadlik poliitikast kuna ta on olnud Kaitseliidu propaganda päalik. Tal oli koguni häätahtlikum toon kui rääkis, et ta on kord ise h-ra Jannoga kõnelenud, milleks on üldse usku vaja, et see on rahva petmine ja tema kui kõrgema haridusega isik võiks muul alalgi leiba teenida. Kui Janno ütelnud et palju end. pastoreid on tahtnud tööd saada aga pole antud, olla ta ütelnud et ega direktori kohta ei saa, aga metsa tööle või mujale sarnasesse kohta ikka saab ja et ta seda naise ja laste pärast seda peaks katsuma teha.

Ta rääkis veel, et Janno on saatnud edasi h-ra Peetrson `i poolt Soome Punase Risti heaks korjatud anded Tallinna pastor Täheväli kätte, ajal kui Soome sõdis Nõuk. Liiduga. Ta soovitas mul hakata käima kirikus ja kontrollida, kas Janno räägib midagi nõuk. korra vastast. Viimast nähtust soovitas ta kõikjal eriti tähele panna ja ülesmärkida. Siis tegi ta mulle ülesandeks valmistada järgmiseks korra kui ta tuleb minu elulookirjeldus vene keeles ja siis võtab ta vastu ka kogutud teated.

Tunne oli vastik, aga oli siiski teisest küljest nagu kergem teades, et ennast enam ei jälitata. Olgugi ta tähendas, et minu teateid kontrollitakse, ei teinud see muret sest minu teateid ei saa vist kunagi olema. Ta määras ka kuu päeva mil pidime uuesti kokku saama samas kohas ja kella ajal.

Järgmistel päevadel pr Janno `ga juttu ajades rääkis see, et mehel on olnud ühe vene ohvitseriga jutuaamine, kes on soovitanud temal ameti maha panna, muidu teda võib ähvardada väljasaatmine. Selle peale on mees ütelnud, kui saadate meid ära, siis lähete varsti ise ka. Ta jutustas ka Soome Punase Risti loo ära. Hoiatasin, et ta seda kellelegi edasi ei räägi, sest venelased ei tea seda veel täpselt ja päris kindlasti. Pr. Janno ütles et selles ei ole midagi saladust, sest selle kohta on juurdust toimetanud ka komissar Pärli. Ka jutluste tsenseerimist olevat nad juba ammu aimanud.

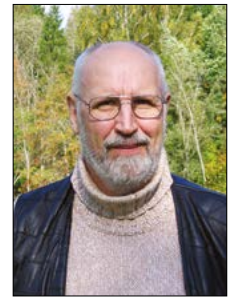
Vahe peal hoiatati teda ka minu suhtes vist miilitsa kaudu aga meie vahel siiski poliitiliste küsimuste suhtes saladusi ja vist ka lahkumineku ei olnud palju. Kord tuli hiljem jälle kord kõne alla, kas neil ei oleks mõistlikum ameti maha jätta ja siit lahkuda. Kuna seda teemat juba mitu korda oli käsitatud, siis oli Janno `del endil selle kohta ka vist lõplik seisukoht võetud ja pr Janno vastas täiesti otsustavalt, et kui kommunist võib oma idee eest surra, miks siis mitte ka nemad kui seda tarvis, aga nad ametist ise ei lahku. Ta oli nähtavasti isegi vaimustatud mehe kindla seisukoha üle.

Minult teadete tahtjaga ma hiljem enam kokku ei ole saanud ega ole see mu eluloo või teadete järele tulnud. Kas ei olnud minu teated ja ülespidamine temale küllalt usaldusväärne, või oli talle ainult minult saadud kiri tähtis seda ei tea. Ei ole ühtegi teadet ka kirjalikult edasi saatnud, ega ole ka kahjuks teiste õnnetute heaks midagi saanud ära teha. Andsin needgi väikesed teated edasi inimesele, kes sellest huvitatud oli, aga õnnetust nii suures ulatuses nagu see tuli, vist keegi ette ei aimanud.

Kolletunud paberil masinakirjas teksti kirjutas muudatusteta ümber J. Teär

TOIMETAJA VEERG

Head Memento Teataja lugejad!

Olukorras, kus kõige halvemad kartused tegelikkuseks on saanud ja Euroopas möllab jälle hävitav sõda, tunduvad kõik muud mõtted kuidagi teisejärgulised. Samas saame oma panuse vaba maailma võiduks anda just endas ja oma tões püsima jäämisega.

Meie, Siberi karmi kooli läbi teinud ja nõuka-aja kesises tege-likkuses karastunud inimesed saame paljuga hakkama, eriti pikaajase heaoluühiskonna liikmetega võrreldes. Küllap oleme tihti mõelnud: "Kui hea, et järeltulijail enam niisugust elu pole vaja elada". Nüüd oleme järsku olukorras, kus kõik on muutunud. Pole enam kindlust, mis tulevik toob. Nüüd on aeg meelde tuletada oma leidlikud ettevõtmised, mis aitasid nii kõige hullel ajal ellu jääda kui ka hiljem toime tulla. Meelde tuletada ja neid teadmisi-oskusi jagada, kuigi lootes, et lastel-lastelastel neid siiski vaja ei lähe. Aga – olgem valmis.

Õeldakse – halvas on enamasti ikka ka kübeke head. Tundub, et meie jaoks peitub see hea üksmeelses abivalmiduses, millega aitame hädasolijaid, sõjapõgenikke. Seda valusamalt kriibivad kõik poliitilist profiiti taotlevad ja rahvast meelega hirmutavad avaldused. Ärgem unustagem, et meie põgenikke võeti 1944 vastu, ja et põgeneti nii siis kui praegu elu eest, mitte parema elu pärast. Ärgem unustagem ka, et kemplemine on vesi Kremli veskitele.

Kasvatagem tahet ja jaksu seismaks Eesti iseseisvuse eest. Kaitseliidu ja Naiskodukaitse read kasvavad. Olin väga rõõmus, kui sain näha Paldiski ja teiste Naiskodukaitse osakondade tegusust ja tõhusust korraldustöös, tänu teile! Rõõmustab ka see, et kasvavad meie üritustest osa võtvate laste ja noorte read. Tore oli lugeda, et Vabamus on nii palju teoksil just noortele mõeldes.

Meist, eakatest mementolastest endist pole enam väga palju praktilist abi, aastad teevad oma töö – aga abi on selleski, kui tuleme ise omadega toime ja ei võta enda juurde abikäsi pakilisematelt toimingutelt. Ja ehk leiame isegi väikese võimaluse kusagil käe külge panna, kasvõi näiteks mõnele sõjapagenule tugiisikuks-nõuandjaks hakata.

Noortele tahan öelda – ärge pühenduge vaid omaste mälestamisele, kasvatage endas kindlust isamaa kaitsmiseks.

Ja ikka – ärgem unustagem oma väikest Memento põldu harida ja rida ajada – kogugem ja andkem edasi mälestusi ja kogunegem ise nagu alati nii juuniku leinapäeval kui Pilist-veres. Kokku tulemine annab jõudu.

Seda soovingi meile kõigile: jõudu ja vastu pidamist!

Nagu alati ka tänusõnad kõigile, kes lehele kaastööd saatsid.

Rein Purje

Memento ühendused õnnitlevad!

Harjumaa

99
Vilma Leitmäe
94
Helle Tibbing
Inge Tuberg
90
Ellen Nigul
80
Helve Aasma
Hillar Pärna
65
Eha Sulg
Erika Thalfeldt

Hiiumaa

99
Elmar Hollmann

Järvamaa

93
Lya Järs (Tallo)
90
Elvi Bluum (Rahula)

Läänemaa

91
Maie Laadoga
90
Amilde Jaansoo
Hilja Kuusepuu
85
Anne Smeleva
80
Martin Alp
70
Urvi Alandi
65
Arnold Aljaste

Põlvamaa

100
Hilda Miralda Talomees
98
Magda-Ehheranda Teder
97
Lehte Rebaste
96
Regina Parmas
93
Valve Oona
Endel Abel

92
Aino Kuhi
Hedvig Sisask
91
Taimi Rosenberg
85
Ilse Kannel
Küllo Matsin
Eha Samoilova
80
Hele Siilbaum
Heino Tamm
75
Hillar Ladva
Mart Luik
Edda Muuga
70
Marilaine Kannel
Arno Ladva
Liidia Post

Pärnumaa

95
Helmi Talviste
92
Helmut Aasamäe
91
Ingrid Söber
Aare Vlassov
90
Aino Säro
Jaan Toomiste
85
Ilme Aomere
80
Leili Merimetsa
Liivia Vassiljeva
70
Liidia Joasaar
Urve Sopp

Tallinn

96
Mai-Lydia Karepa
95
Dagmar Alla
Heljo Kippar
90
Riina Leevald
Heino Tammeaid
85
Ilme Savimaa
Viive-Elle Seppar

80
Urve Seredjuk
75
Elle Jõeäär
Reet Loit
65
Merike Bass
Maire Joost

Tartumaa

98
Udo-Vello Lamp
96
Olev Kasak
95
Eerik Lillenthal
93
Endel Abel
90
Kaie Metsküll
85
Ain Aasmaa
Aldur Andre
Toomas Haava
Hando Kruuv
Laine Maran
Helga Nool
Elmo-Juhan Paap
Veljo Titmaste
80
Enn Kallas
Eerika Laks
Olav Madsen
Silja Saks
Raimond Salu
75
Eha Kaljuvee
Nikolai Prits
70
Liidia Post
Valter Tootmaa
Mae Uri
65
Tiiu Sahtel

Viljandimaa

99
Harry Erm
98
Irene Veersalu
97
Salme Tiisler

96
Karl Johanson
95
Marta Kütt
Sigrit Maasepp
94
Elvi Vösa
Arved-Leopold Lindström
93
Silvia Palmiste
Leili Riet
92
Lidia Öunapuu
90
Mia Reimo
85
Helle Helbre
Vambola Johanson
Urve Kalep
Ants Kuldkepp
Juta Kurg
Jaan Roosi
Maie Saar
Valve Savits
Tiiu Taar
Heivi Teras
80
Ene Juurik
Viive Kivilaan
Helju Kõll
Maie Madi
Aino Pärtel
75
Ando Eensalu
Aita Härm
70
Silvia Meister
65
Marie Säask
Helje Veber
55
Anneli Veev

25. märtsi mälestusrännak

Tänavu otsustasid Paldiski ettevõtlikud naiskodukaitsjad tähistada märtsiküüditamise 73. aastapäeva mälestusrännakuga, mis kulges Paldiskist läbi Keila, Saue, Kehra ja Tapa Narvani peatusega raudteejaamade juures, kust 1949. aastal läksid teele küüditavagunid ja kus nüüd paiknevad mälestusmärgid. Kokku oli Eestis 16 raudteejaama, kus ligikaudu 20 000 inimest loomavagunitesse laaditi, rännak hõlmas neist seitset. Kõigis mälestamispaikades liitusid retkelastega sealse omavalitsuse juhid, kohalikud kaitseliitlased ja naiskodukaitsjad, noorkotkad ja kodutütred ning muidugi ka kunagised küüditatud. Tagasitee tõi rännakurühma Tallinna Kommunismiohvrite memoriaalile.

Mälestuspäeva kohta saatsid Memento Teatajale oma meenutusi Paldiski Naiskodukaitse osakonna liige Maarja Keerd (MK) ja Memento esindajana rännakul osalenud Tallinna Memento volikogu esimees Anne Eenpalu (AE).

MK: Kuna Paldiskisse toodi ka Hiiumaa inimesed, siis alustasime mälestusüritust juba 24. märtsil Haapsalust, et süüdata ja õnnistada Mälestustuli, mis läbis meiega kogu tee. Sellest küünlast süüdati ka teine, mis jäi ootama järgmise päeva toiminguid Haapsalus. Küünla süütasid Sirje Tarve, kes oli küüditamise hetkel 3-aastane, ja Martin Alp, küüditamise hetkel 6-aastane, ning tule õnnistas piiskop Tiit Salumäe sõnadega: "Olgu see tuli meid ühendamas võitluses pimeduse ja kurjuse vastu. Soovin kõigile valgust ja rahu".

MK: Tule viisid naiskodukaitsjad edasi Ristile Mälestusristi juurde, kus vastuvõtjad süütasid sellest oma küünla järgmise päeva jaoks. Edasi viidi Mälestusküünal Riisipere raudteejaama, kus olid vastas Paldiski naiskodukaitsjad, et viia see oma kodulinna.

MK: 25. märtsi hommikul peeti esimene mälestamine Paldiski raudteejaama kõrval seisva Küüditatute mälestusmärgi juures. Seal olid esindajad Naiskodukaitse Paldiski jaoskonnast, Kaitseliidu Keila Malevkonnast ja Mementost ning Lääne-Harju vallavanem Jaanus Saat ja muidugi ka kohalik rahvas. Meenutasime küüditatud, meie vabaduse eest hukkunuid ja kahjuks saime tõmmata ka paralleele praegu toimuva sõjaga Ukrainas. Palvetasime koos Nissi koguduse õpetaja Lea Jantsiga, kes õnnistas kõiki kokkutulnuid.

AE: Teadaolevalt oli Paldiski küüdirong numbriga 97310 kõige pikem, see pidi koosnema 62 vagunist. Plaan oli nii hästi täidetud, et hangiti lisavaguneid Ristilt ja Kloogalt ning 1729 inimese mahutamiseks sai karavani pikkuseks 70 vagunit. Kulakluse likvideerimiseks oli eelnevalt tehtud tohutu töö ...

Meie varahommikuse kogunemise avas rändlindude kluugutamise saatel Naiskodukaitse esindaja. Lääne-Harju vallavanem Jaanus Saat pani kokkutulnutele südamele hoida lähedasi, riiki ja meie vabadust. Kaitseliidu ohvitserkonna poolt pidas kõne lipnik Henn Põlluaas ning koos Aivar Lindströmiga asetasid nad mälestuskivi jalamile rahvusvärvides lillekimbu.

MK: Edasi viis meie tee Keilasse, raudteejaama juures oleva küüditatute mälestuskivi juurde. Ajalugu meenutasid kaitseliitlane lipnik Põlluaas ning Memento esindaja ja endine kodutütarde tegevuse eestvedaja pr Anne Eenpalu. Palve viis läbi Nissi koguduse õpetaja Lea Jants, järgnes leinaseisak.

MK: Järgmisena liikusime Sauele raudteejaama kõrval asuva mälestusmärgi juurde. Pärast küünalde süütamist rivistati üles auvahtkond.

AE: Saue abivallavanem Riho Johanson rõhutas oma pöördumises, et kolmes Balti riigis läbi viidud küüdioperatsiooni "Priboi" ohvrite ja nende lähedaste käest pole kuritöö toimepanemise eest keegi andeks palunud ning meie kohustus on ülekohut mitte unustada.

AE: Kehras toimunud mälestushetke avas Anija lauluansambel Helin palaga "Ei saa mitte vaiki olla", ka mina esinesin omalt poolt lauluga. Anija vallavanem Riivo Noor rõhutas oma sõnavõttus, et küünlaid süüdates hoiame elavana mälestust süütutest inimestest, kes kannatasid okupatsioonivõimude inimsusevastase terrori all. Kaplan Lauri Põld kinnitas enne hingepalvust, et andeks saab anda, aga mitte enne, kui on meeleparandus teoks saanud. Ta soovis meile kõigile rahuaega ja et mitte kunagi ei peaks enam tundma nälga, alandusi ja valu.

AE: Tapa raudteejaamas kogunesime ajaloolise hoone ees, kus vallavanem Valdo Helmela soovis kokkutulnutele, et seisaksime ühiselt oma vabaduse kaitsel ning et kunagi enam ei korduks küüditamised. Tapa koguduse õpetaja Valdo Reimann rääkis, kuidas kirikus jumalateenistusel lugesid Ukraina põgenikud oma palvet kõvahäälselt ning täie pühendumusega ja üheskoos kõlas ajalooline "Jumal Sul ligemal" erilise hingestatusega.

MK: Sõna võttis ka ajaloolane Anti Poolamets, kes rääkis sünnipäevaootustest, mis muutusid õuduseks. Nimelt ootas üks väike tüdruk just 25. märtsil 1949 uhket torti. Selle asemel ootasid teda hoopis küüditajad, külm auto ja loomavagun, mis viis tema ja ta pere ära Venemaale.

AE: See väike tüdruk oli Marju Toom, kellest sai hiljem kõigi radioaktiivsetesse piirkondadesse küüditatute eestvõitleja.

MK: Viimane kokkupuutepunkt Eestiga oli küüditatutel Narvas, nii oli ka meie sihtpunkt Narva, kus represseeritud mälestusmärgi juures ootasid meid Narva linnapea pr Katri Raik, noorkotkad, kodutütred ja kohalik kogukond. Haapsalus süüdatud küünal jõudis Narva, ka seal süüdati küünlad õnnistatud küünla leegist.

AE: Pika mälestuspäeva eelkulminatsiooni avas Narvas mälestusürituse korraldaja Paldiski Naiskodukaitsse juht Larissa Sarman, andes sõna Narva linnapeale Katri Raikile, kes soovis kõigile jõudu, armastuse soojust ja ohvrite mälestuse hoidmist.

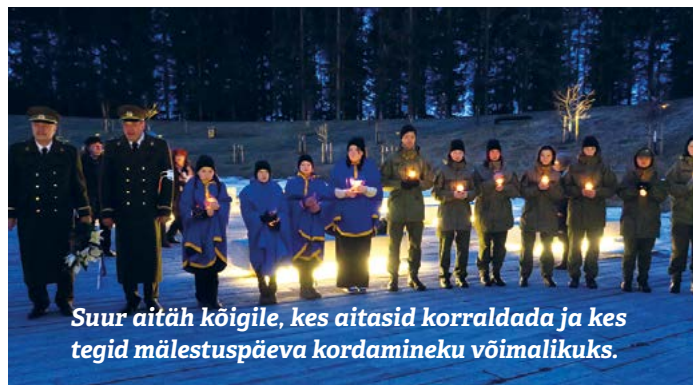

MK: Viimaks viis tee meid tagasi Tallinna, kus meid oodati Maarjamäel Eesti Kommunismiohvrite memoriaali juures. Foto nr Sõna võttis Pirita linnaosa vanem Tõnis Liinat. Jutluse ja palve pidas kaplan Lauri Põld. Mälestuspäev lõppes leinaseisakuga.

AE: See oli mõtlemapanev ja tähenduslik meenutuste retk.

MK: Päikest, pilvi, sooja, külma, tuult ja vihma. 650 km ja 15 tundi. Seitse kohta, kus meenutasime küüditatuid, kus süütasime küünlad, asetamise pärjad ja peeti kõnesid.

Pikk päev, väsitav päev... Aga – mis on see selle kõrval, mida need 22 000 inimest tundsid, kes kodudest ära viidi ... Eesti eest igavesti!! Me ei unusta iial!!!

Suur aitäh kõigile, kes aitasid korraldada ja kes tegid mälestuspäeva kordamineku võimalikuks.